

Bábaság Makón

MARKOS GYÖNGYI

(Makó, József Attila Múzeum)

„...mi a' Bábamesterségnek az ő
legfőbb tcelya?

Az, hogy az emberi Nem megtartas-
sék, és tovább szaporíttassék.”

(Peterka, 1814)¹

A születés körüli szokásokkal foglalkozó kutató elkerülhetetlenül találkozik a bábával, annak munkájával, feladataival, életével. A témát feldolgozó tanulmányokban természetesen csak érintőlegesen, meghatározott szempontú vizsgálatok alá estek azok a személyek, akik nélkül az emberiség fejlődése, életben maradása évszázadokon keresztül elképzelhetetlen volt.

A makói születés hagyományait vizsgálva figyeltem föl arra a rendkívül sok adatra, amelyek a bábákra vonatkoztak. Ez késztetett arra, hogy a születés körüli szokások kiegészítéseként megvizsgáljam a bábák történetét, életkörülményeit és annak változásait egy sajátosan fejlődő mezőváros közösségében.

Történeti előzmények

A születés körüli segítő asszonyok tudásukat hosszú ideig tapasztalati úton szereztek. Azok a fiatalabb nők, akik készséget éreztek erre a munkára, segédkeztek az idősebbeknek, akiknek nagyobb tudásuk volt, majd egy bizonyos idő után önállósították magukat. Közülük került ki a hivatásos bába.

A bába szláv eredetű szó. A magyar etimológiai szótárban található adatok szerint középkori forrásainkban vénasszony, nagyanya, születésznő, boszorkány jelentésben fordul elő.² Korbuly György *A magyar születészet bölcsőköra* című cikkében a szó eredetével kapcsolatban Horger Antal kutatásait idézi, aki a bába szót szláv jövevényszavaink legrégebbi rétegéhez tartozónak tartja, amelyet szerinte két jelentéssel (obstetrix = születés körüli segítő, illetve vénasszony) vettünk át. Szintén ebben a tanulmányban olvashatjuk Szarvas Gábor feltevését, aki szerint a bába az öregasszony jelentésből természetesen alakult ki, mivel éppen a tapasztalt öregasszonyok munkája volt nélkülözhetetlen a születések körüli. Középkori kódexeinkben (Pray, Érdey, Érsekújváry) is előfordul a bába szó obstetrix jelentésben.³

A középkori születési állapotokra jellemző, hogy „egész Európában igen el volt hanyagolva. A képzett orvosok méltóságán alul levőnek tekintették a születésnél segédkezni... A születésznők rendszeres kiképzéséről még sehol sem gondoskodnak, a bábák tapasztalati úton szerzett ismereteiket bocsátották rendelkezésére a vajúdónak...” A XVI—XVII. sz.-ban nem adtak ki hazánkban egyetlen törvényt vagy

¹ Peterka Josef 1814. 1.

² A magyar nyelv történeti—etimológiai szótára 1967. 209—210.

³ Korbuly György 1936. 169.

rendeletet, mely a szülésznoi gyakorlatot szabályozta volna vagy útmutatást adott volna a szülésznök számára.⁴ A rendeletek és útmutatások hiánya a XVIII. sz. közepéig fennállt.

Ebben az időben a szülést rettegett folyamatnak tartották, tele veszedelmekkel és a halál fenyegetésével az asszonyok fölött. Egy-egy jó, megbízható bába híre messze elterjedt. A bábák nemcsak a szüléseknél segítettek, hanem gyógyításra is vállalkoztak. Ezek az összetevők befolyásolták az embereket, hogy könnyen kialakult a bábák boszorkányhíre, amelyeket a boszorkánypercek iratai ékesen bizonyítanak. „Minden, gyermekágyban fellépett betegség vagy az újszülött bármely betegsége felhasználható volt arra, hogy egybehangzó tanúvallomások alapján a boszorkány hírében álló bába bűnlajstromát növelje.”⁵

A XVIII. sz. közepétől döntő változások következtek be az ország közigazgatásában. A felvilágosodás szellemében hozott törvények és rendeletek kiterjedtek az egészségügyre is, s mintegy évszázadra meghatározta az e területen dolgozók munkáját. Az egészségügyi szervezet kiépülése mellett országos rendeleteket bocsátottak ki a bábák számára, megindult a bábaképzés, s magyar nyelvű bábakönyvek jelentek meg.

Az első, az egész országra kiterjedő szabályzat a *Taxa pharmaceutica Posonienis*, közismertebben a Pozsonyi Taxa, 1745-ben jelent meg. Elsősorban gyógyszerészet szempontjából fontos, de részletesen foglalkozik a bábaüggyel is. Torkos Justus János pozsonyi főorvos utasítását a helytartótanács 1744-ben fogadta el és az egész országra kiterjesztette. Tartalma — Korbuly György után — röviden a következő:

1. A bábák a tisztí orvossal és a többi orvossal szemben kötelesek tiszteletet tanúsítani. Szükség esetén a hívásra azonnal meg kell jelenni, munkájukat pontosan és hűségesen kell végezni. Józan és becsületes életet kell élniük.

2. Fogadalmuknál fogva híváskor személyre való tekintet nélkül, éjjel vagy nappal a szülőnőnél meg kell jelenni.

3. Ha a szülés nehezebb vagy kétes kimenetelűnek látszik, kötelesek tapasztaltabb bábát vagy orvost hívni. Ha halálos veszedelmet látnak, a megérkező orvossal azt is közölni kell.

4. Gyenge és haldokló csecsemőt közönséges vízzel kereszteljék meg. (Mint erről már 1731-ben Mária Terézia rendelkezett.⁶)

5. A bábák nem alkalmazhatnak belsőleg ható gyógyszert csak az orvos tudtával. Különösen vonatkozik ez az olyan gyógyszerekre, amelyek abortust idézhetnek elő.

6. A bába csak akkor gyakorolhatja hivatását, ha a tisztí orvos előtt vizsgát tett.

A Torkos-féle szabályzat volt az alapja a későbbi utasításoknak, rendszabályoknak is. Gyakorlati megvalósulása hosszú időt vett igénybe. Legnagyobb akadálya a tanulatlan bábák nagy száma volt. A helytartótanács 1747-es összeírása alapján kimutatható, hogy képzett és esküdt szülésznök csak néhány városban volt.⁷

Az előzőekhez képest minőségi változás következett be a magyarországi bábaképzés megindulásával. 1770-ben a nagyszombati egyetemen orvosi kart szerveztek, amelyen elkezdődött hazánkban is a szülésznök képzése. Tovább folytatódott az egyetem 1777-ben Budára való helyezésével. Addig a kevés számú szakképzett bába oklevelét külföldön, elsősorban a bécsi egyetemen szerezte. A rendeletek lehetőséget adtak arra, hogy az egyetemi bábaképzéssel párhuzamosan a vármegye orvosai is

⁴ Demkó Kálmán 1894. 316.

⁵ Korbuly György 1936. 156.

⁶ Magyary-Kossa Gyula 1940. IV. 84—85.

⁷ Korbuly György 1936. 200—201.

adjanak képesítést. Az ilyen képzésben részesülteket nevezték *cédulás bábának*. A szülés körül legnagyobb számban olyan asszonyok segítettek, akik semmilyen vizsgával nem rendelkeztek. Ők képezték az ún. *parasztbábák* (kontárbábák) csoportját.

A XVIII. sz. második felében jelentek meg az első magyar nyelvű bábakönyvek⁸, amelyek hozzájárultak mind a szülő nők, mind a szülésznők ismereteinek gyarapodásához. Ezek közül az első német nyelvről való fordítások. Legelsőnek jelent meg 1766-ban Weszprémi István fordításában a *Bába mesterségre tanító könyv* (1. kép), majd 1772-ben Dombi Sámuel: *Bába mesterség c. könyve* követi. Steidele bécsi tanár munkáját Szeli Károly 1777-ben, Gellei Mihály 1789-ben fordította le magyarra (2. kép).

„... az együgyűbb és falusi Bábaasszonyoknak, nem különben minden rendben levő Asszonyoknak, és falusi Bábáskodó Seborvosoknak a' számára” közhasznóra kidolgozta Peterka József Sebestyén 216 oldalas, 888 kérdést tartalmazó *Bábamesterséget tárgyozó kathecizmusá-t* (3. kép). Bevezetőjében a szerző így fogalmazta meg a könyv célját. „Orvosi figyelmetességem a' népesedés szaporodásának egy nevezetes akadályát lelve a' tudatlan szülőanyák körül foglalatokodó még tudatlanabb Bábáknak lételekben ... jelen Könyvetskében Honnyi nyelveken előadott oktatásaim által mind értelmesebb Bábákat készítek, mind az anyákat, és a' szülőanyák körül foglalatokodókat a' segedelem nyújtásra megtanítam.”⁹

1817-ben újabb jelentős, két kötetes művel szaporodott a bábairódalom Lugosi Fodor András: *Szülést segítő tudomány és mesterség c. könyve* megjelenésével. (4. kép)

1770-ben jelent meg az egész országra kiterjedő általános egészségügyi szabályzat, a *Generale Normativum in Re Sanitatis*. Ennek a helytartótanácsi rendeletnek legjelentősebb intézkedése az volt, hogy megszervezte a rendszeres orvosi közigazgatást. A helytartótanács kebelében országos egészségügyi bizottság alakult, amelynek alárendelve minden megye és szabad királyi város köteles volt egészségügyi bizottságot állítani. Ennek a bizottságnak voltak alárendelve a területen működő orvosok, sebészek, szülésznők. Az 1752 óta működő tisztiorvosok, sebészek, szülésznők intézménye így ellenőrizhetővé és irányíthatóvá vált. A hivatalos alkalmazásban álló személyek kötelesek voltak a gondjukra bízott megyét, illetőleg járást beutazni, a szegény betegeket ingyen gondozni. A megyei tisztí orvos kötelessége volt ellenőrizni, hogy gyakorlatot csak kellő képesítéssel rendelkezők űzzenek. Évenként beszámolási kötelezettsége volt az országos egészségügyi bizottságnak.¹⁰ A megyei és városi tisztiorvosok jelentései alapját képezték kutatómunkámnak.

A *Generale* 9 pontban foglalkozik a bábákkal. A Pozsonyi Taxában megfogalmazott utasításokon kívül több új intézkedést is tartalmaz. Az egészségügyi rendeletek végrehajtására hivatott hatóságoknak kötelességükké tette, hogy gondoskodjanak arról: ha minden faluban nem is, de legalább 2—3 szomszédosban legyen szülésznő, akinek szülésmestertől vagy hatósági orvostól származó bizonyítványa van. A járásbeli tisztí szülésznők fizetését évi 60 frt-ban állapították meg.¹¹ Kimondta a szabályzat azt is, hogy „csak vizsgázott és esküdt bába működhet”. Ennek az elvnek a gyakorlati megvalósulása még a XIX. sz. végén is gondot okozott. A bábák életmódját szabályozó utasítások között szerepelt, hogy becsületes, józan életet kell élniük.

⁸ Uő. 207.

⁹ Peterka Josef 1814. VII., VIII.

¹⁰ Berde Károly 1940. 527., 538—539.

¹¹ Demkó Kálmán 1894. 522—523.

B A B A
MESTERSEGRE
TANITÓ
K Ö N Y V .

Mellyet

KRANTZ HENRIK NEPOMUK JÁNOS,
KA. LL. és MED. DOCT.

MEDICINÆ és BABA PROFESSOR,

FELSÉGES TSÁSZÁRI és APOSTOLI
KIRÁLYNÉ ASZSZONYUNK
TANÁTSOSA,

A' Leopoldino-Josephina Académiának
Nat. Curios. Adjunctussa, és a' Florentzial
Botan. Societásnak Társa irt a' Bétsi
Univerfitásban NÉMET Nyelven
a' Köz-Jónak hafznára.

Mostan pedig MAGYAR Nyelvre fordított
WESZPRÉMI ISTVAN
MED. DOCT.

DEBRETZENBEN,

Nyomt: MARGITAI ISTVAN által,
c13 lccc LXVI. ÉÉtend.

1. Az első magyar nyelvű babakönyv, 1766. Weszprémi István fordításában
(Korbuly György után)

MAGAVISELESÉRE RENDMUTATÓ
REGULÁK,

MELLYEKET
A' TERHES, SZÜLŐ, ÉS GYERMEKÁGYAS
ASZSZONYOKNAK HASZNÁRA NÉMET NYEL-
VEN KI-ADOTT

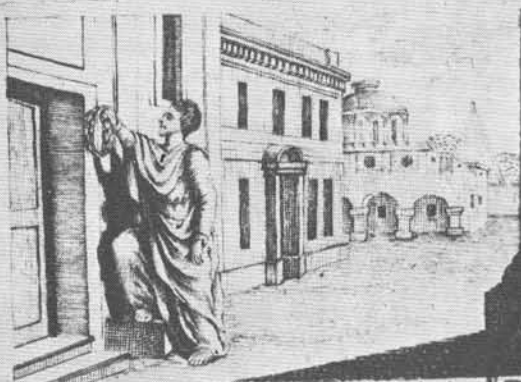
STEIDELE RAPHAEL,

*A' Sebgyógyításnak Doktora, és Bétsi Közönséges
Isporályban a' Szülés segítő Tudományak Tanttője;*

ÉS MAGYARRA FORDITTATOTT

GELLEI MIHÁLY,

Az Orvosló Tudományak Doktora, és a'
Bétsi Fő Iskolákbéli Tárfaságnak egyik Tagjá-
nak gondviféléle alatt.

Akar sz. Korszorút az ajtadra, már Atya

BUDÁN,
Nyomtattatott Landerer Katalin Özvegyének betűvel
és költségével 1789.

2. Steidele bábakönyve Gellei Mihály fordításában, 1789.
(Somogyi Könyvtár tulajdona, Szeged)

BÁBAMESTERSÉGET TÁRGYAZÓ

KATHECHISMUS

AZ AZ

KÉRDÉSEKBE, ÉS FELELETEKBE FOGLALT

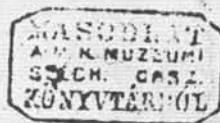
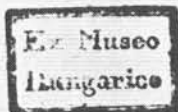
OKTATÁS,

mellyet

az együgyűbb, és falusi Bábaaszszonyok-
nak, nem különben minden renden lé-
vő Aszszonyságoknak, és falusi Bábás-
kodó Seborvosoknak a' számárã, köz
haszonra kidolgozott, és elkészített

Peterka József Sebestyén

A' Szabad Mesterségeknek, az Orvosi Tudomány-
nak Doctora, és a' Nemes Kis Kún Megyé-
nek Rendes Physicussa által.

P e s t e n ,

Nyomtatott Trattner János Tamás' betűivel.

1 8 1 4 .

3. Peterka Josef bábakönyve, 1814. (Somogyi könyvtár tulajdona, Szeged)

Titoktartónak kell lenniük. Hivatásuknak éljenek, kerüljék a babonát, egymást támogatassák. Ezenkívül intézkedett a szükségkeresztelőről, az anya gondozásáról is.¹²

1770-ben rendeli el a helytartótanács, hogy a bábák lakásuk könnyebb megtalálása céljából házukon cégért alkalmazzanak. (1825-ben az illetlen bábacégeket eltiltják)¹³.

Következő, a közegészségügy országos rendezését szolgáló jelentős intézkedés az 1876. XIV. törvénycikk szentesítésével következett be. Az addig eltelt időszakra jellemző, hogy a korábbi intézkedések nyomai fellelhetők ugyan, de előrelépés nem történt. Gyakran a visszaesés jeleivel lehetett találkozni. Az új korszakot nyitó egészségügyi törvény gyakorlativá tétele — a XVIII. sz-i intézkedésekhez hasonlóan — hosszú időbe telt. Fekete Sándor 1971-ben így értékelte az 1876-os törvényt: „A paragrafusok meg vannak ugyan alkotva, de bizton állíthatjuk, hogy a szülés körüli intézkedéseket s a bábaugyet illetőleg soha senki alaposan számba nem vette, hogy mi mindennel jár a törvény kívánalmainak a megvalósítása.”¹⁴ Ezzel a megállapítással csak bizonyos fokig lehet egyetérteni, mert 1876-ban, tehát a törvény előkészületeivel párhuzamosan részletes, az egész országot átfogó egészségügyi statisztika készült Oláh Gyula összeállításában¹⁵, amely, ha a törvény gyakorlati megvalósításának lehetőségét nem is segítette, de konkrét adataival az adott állapotot tükrözte.

Az 1876. évi XIV. törvénycikk célja, hogy mind a szülönő, mind az újszülöttek megfelelő ellátásban, ápolásban részesüljenek. Ennek érdekében ismételten elrendelte, hogy „zentül szülésznői gyakorlatra csak az bocsáttatik, ki az ország területén érvényes szülésznői oklevéllel vagy tiszti főorvosi képesítő okmánnyal van ellátva.” A szakmai képzettség színvonalát az határozta meg, hogy milyen messze lakik az illető a képzés helyétől. Rendes oklevél megszerzésére azokat kötelezte a törvény, akik 75 km-t meg nem haladó távolságra laktak. Akik ennél távolabbiak „míg elegendő számú bábaképezdek állíttatnak fel az országban, szülésznői gyakorlatra megkívántató jogosultságot a tiszti főorvosi képesítő okmány által is megszerezhetik.” Ha az adott helyiségben okleveles szülésznő állandóan letelepedik, csak akkor folytathatja tovább a munkáját a cédulás bába, ha két év alatt ő is rendes oklevelet szerez.

Hivatásos szolgálatra csak rendes oklevéllel ellátott bába alkalmazható. Községi szülésznői állás betöltésénél pedig előnnyel bír. Elrendeli a törvény, hogy minden 1500 lakost számláló község köteles szülésznőt alkalmazni. Ennél kisebb lélekszámú községek vagy települések közösen alkalmazhatnak bábát. (Őket nevezték *körbábáknak*) Esetükben is előnnyel bír az okleveles bába. A községi szülésznőt a községi egészségügyi bizottság kijelölése alapján a község választja. Hivatala állandó. Fegyelmi ügyekben a községi alkalmazásban levő szülésznőkre ugyanazok a törvények vonatkoznak, mint a községi tisztviselőkre. Fizetésüket a község állapítja meg. A községi szülésznőnek köteleességében áll minden vagyontalan szülönőnek díjtalanul, a vagyonosoknak pedig a megszabott díj mellett segílyt nyújtani.¹⁶

1875-ben a Vallás és Közoktatási Miniszter 27912. sz. rendelete tartalmazza az országos szülésznői tanintézetek szabályzatát. Meghatározza, hogy kik jelentkezhetnek az általában 5—5 hónapos tanfolyamra. A 20 és 40 év közötti nők közül előnyben részesülnek az írni és olvasni tudók, de az olvasásban való jártasság kötelező. Szükséges a községi előljáró vagy lelkész által kiállított erkölcsi bizonyítványon kívül

¹² Korbuly György 1936. 209.

¹³ Uő. 211.

¹⁴ Fekete Sándor 1971. 128—129.

¹⁵ Oláh Gyula 1876.

¹⁶ Magyar Törvénytár 1896. 1875—76. évi törvénycikkek 371—372., 389.

SZÜLÉST SEGÍTŐ

TUDOMÁNY,

ÉS

MESTERSÉG,

MELLYET ÍRT, ÉS KIADOTT

LUGOSI FODOR ANDRÁS,

DOCTOR ÉS SZÜLÉST SEGÍTŐ

NEMES DOBOKA VÁRMEGYÉNEK HÜTŐS

TÁBLA BÍRAJA,

ÉS UGYAN AZON

NEMES VÁRMEGYÉNEK VÓLT RENDES

FŐ ORVOSA.

Ex Museo
Hungarico

MÁSODLAT
A M. N. MUZEUMI
SZÉCH. ORSZ.
KÖNYVTÁRBÓL

PESTEN,

Trattner János Tamás betűivel.

1817.

4. Lugosi Fodor András bábakönyve, 1817. (Somogyi Könyvtár tulajdona, Szeged)

egészségi és illetékességi bizonyítvány. A felvételnél kizáró tényező, ha valaki ragályos betegségben szenved, vagy terhessége második szakaszában van.¹⁷

A szakképzett szülésznők számának növekedését segítette, hogy 1880-ra már több helyen folyt az országban bábaképzés. A budapesti egyetemen kívül a kolozsvárin, valamint a nagyváradi, pozsonyi és nagyszombeni bábaképezdékekben szerezhettek szakképzettséget az asszonyok. 1884-től Szegeden is működött bábaképző intézet. Újabb előrelépést jelentett, hogy 1881-ben a pesti egyetemen elvált egymástól az orvos és bábaképzés, amit orvosi körökben a modern szülészet megteremtéséhez vezető első lépésnek tartanak.¹⁸

A XIX. sz. második felének legfontosabb szülészeti problémája, hogy a szakképzetlen bábák nagy száma miatt rohamosan növekedett a gyermekágyi lázban elhalaltak száma. Bár a század közepén Semmelweis Ignác (1818—1863) „az anyák megmentője” fölfedezte a gyermekágyi láz kórokozóját, s munkájával bebizonyította a védekezés lehetőségét is,¹⁹ tömeges javulás nem állt be. Semmelweis eszméi Tauffer Vilmos (1851—1934) személyében akadtak követőre. Felmérései szerint évente 2600—2800 asszony halt meg e szörnyű betegségben. Véleménye szerint a tömeges megbetegedések megelőzésének alapfeltétele, hogy a szülések körül szakképzett, lelkiismeretes emberek dolgozzanak. Elengedhetetlenül szükséges, hogy országos szinten rendeződjön a bábák ügye, mindenütt legyen elegendő okleveles szülésznő. Ehhez első lépés az adott helyzet pontos ismerése.²⁰ Ugyanezt a célt szolgálta a Vallás és Közoktatási Miniszter 1889-ben kiadott A gyermekágyi láz meggátlása céljából követendő eljárás tárgyában c. utasítása. Az országos orvosegyesület 1883-ban bizottságot küldött ki a bábaügy tanulmányozására és felmérést végeztek a bábák személyi viszonyainak megállapítására. Ezt dolgozta fel Tauffer Vilmos A szülészet (bábaügy) állása hazánkban c. munkájában, amely 1891-ben jelent meg.

A rendszabályban kimondják, hogy a gyermekágyi láz fertőző betegséget elsősorban a tisztátalanság okozza, ezért szigorúan elrendeli a megfelelő higiéniai feltételek biztosítását. Mivel a bábának hivatásánál fogva gyakran van alkalma olyan anyagokkal érintkezni, melyek könnyen rothadnak, ezért „a bábának kötelessége mindenkor, midőn terhes, szülő vagy gyermekágyas nőkkel foglalkozik, a legszigorúbb tisztaságra törekedni. Különösen köteles kezeit és eszközeit karbolos vízben jól megmosni, hogy azokat a rajtuk levő káros anyagoktól megtisztítsa.” Részletesen előírja a rendelet, hogy milyen eszközöket köteles a baba magával vinni és ezeket a legszigorúbb előírás betartásával fertőtleníteni. Ugyanígy gondot kell fordítani arra is, hogy az anya és az újszülött körül nagyon nagy tisztaság legyen. Szigorúan tiltja az előírás, hogy a baba gyermekágyi megbetegedésben szenvedőt ápoljon. Kötelezi a szülésznőt, hogy a betegség tüneteinek felfedezésekor azonnal értesítse az orvost. Az a baba, aki a rendeletet nem tartja be, a büntetőtörvénykönyv szerint szigorú elbírálásban részesül.²¹

Ez az országos rendelet volt az alapja a később megszülető városi szabályrendeleteknek.

A szülésnél legtöbb helyen cédulás bábák segítettek, de az ország sok területén még ilyenek sem voltak. A szakképzett bábák számának növekedése érdekében

¹⁷ Dárday Sándor 1897. 317—322.

¹⁸ Fekete Sándor 1971. 30.

¹⁹ Semmelweis, Magyar életrajzi lexikon 1969. II. 617.

²⁰ Tauffer Vilmos 1891. IX.

²¹ Uő. IX.

Tauffer Vilmos azt ajánlotta, hogy a hat bábaképző intézet, valamint a nagyobb kórházak az igazgató vagy a tiszti orvos irányításával 3 hónapos (tehát rövidített) gyakorlati oktatásban részesítsék a cédulás bábákat. A tanfolyamra jelentkezőket hivatalosan segítsék.²²

A XX. sz. elején több rendelet és utasítás is megjelent, ami jelzi a közegészségügy általános fejlődését. Ezek közül meghatározó jelleggel bír az 1902-es és az 1935-ös. Mindkettő megjelenésében fontos szerepe volt Tauffer Vilmosnak, akit a belügy-miniszter 1900-ban bábaügyi kormánybiztossá nevezett ki.²³

A bábaügy fejlesztése érdekében a Vallás- és Közoktatási Minisztérium új hivatalos Magyar bábakönyvet adott ki az állami bábaképző intézetek számára, amely mellékletként tartalmazta az új Rendtartás és utasítás okleveles bábák számára című 1902-es BM rendeletet is.

A rendelet első része 14 paragrafusban foglalja össze a baba kötelességeit általában, ezen belül részletezi a felettes hatóságot (vármegyei illetve járási, városi vagy községi hatóság). Letelepedéskor az oklevelet és a fölszerelt táskáját a baba köteles bemutatni a hatósági orvosnak, lakását bejelenteni és a házát kifüggesztett táblával megjelölni. Intézkedik a baba bejelentési kötelezettségéről, valamint arról, hogy büntetés terhe alatt köteles az oklevél nélküli bábák munkáját a hatóság tudomására hozni. Megerősíti a már korábban hozott intézkedéseket a magzatölésről, magzatelhajtásról, valamint a titoktartásról. Minden baba kötelességévé tették szülési jegyzőkönyvet vezetni, ami a szülés pontos idején és az újszülött adatain kívül tartalmazza a magzat fekvését, a szülés alatti esetleges rendellenességeket, az anya állapotát és egyéb megjegyzéseket. Az utasítás második egysége részletezi a baba kötelezettségeit a terhes, szülő- és gyermekágyas nők, valamint az újszülöttek ápolásáról. A 10 paragrafus közül az első a tisztaság szabályait, a baba öltözetét, eszközeit és azok tisztántartását elemzi.²⁴ Mindezek az utasítások az újszülött és az anya egészségének megóvása érdekében adódtak ki. A nem okleveles, azaz cédulás bábák számára rövidebb formában, de ugyanezeket az elveket tartalmazó utasítás 1903-ban jelent meg.²⁵

Az 1908. XXXVIII. törvénycikk a községi szülésznők alkalmazását már a 800 lakosnál nagyobb községekben kötelezővé tette. Az anyák és újszülöttek védelmére jött létre 1915-ben az Országos Stefánia Szövetség, amely megszervezte és rendszeresítette a védőnői tevékenységet.²⁶

Az 1935-ös új Szülészeti Rendtartás — amelyet még Tauffer Vilmos állított össze — a legújabb időkig meghatározta a bábáság rendszerét. Már ekkor egyre többen szültek a kórházakban.

A felszabadulás utáni megváltozott életkörülmények általánossá tették a nők szülőotthonokban vagy kórházakban való szülését. Az 50-es évek végére véglegesen megszűnt a bábák hagyományos munkája.²⁷

²² Fekete Sándor 1971. 131.

²³ Uő. 60.

²⁴ Magyarországi rendeletek tára 1902 I. 915—952.

²⁵ Magyarországi rendeletek tára 1903. 785—790.

²⁶ Fekete Sándor 1971. 60.

²⁷ A bábák életkörülményeinek változását, az új társadalomba való beilleszkedését külön tanulmányban érdemes lenne megvizsgálni.

Bábák Makón a megyei közigazgatási rendszerben

A legkorábbi adatok

Makó egészségügyi helyzete nem választható el sajátos történelmi fejlődésétől, vármegyei székhely voltától. Bálint Nagy István szerint „a közegészségügy a közigazgatásnak a múltban igen mostoha gyereke volt, pedig a nemzet jövőjének biztosítása a testben és lélekben egészséges utód, ki a fenyegető veszedelmeken csak úgy eshet át bizakodó, alkotó lélekkel, ha testi ereje, egészsége erre képessé teszik.”²⁸

Nagy szerepe volt ebben a bábáknak, akikre az adatok többségét a makói és a Csongrád megyei Levéltárban,²⁹ valamint a már említett országos összesítésekben találtam. Ezek alapján ha nem is teljesen folyamatos kép tárul elénk, de kirajzolódnak a fejlődés szempontjából legfontosabb időpontok, s az adott korszak legégetőbb problémái.

A levéltárakban elsősorban a hivatásos, azaz a vármegye vagy a város által fizetett alkalmazottak kimutatásával, a rájuk vonatkozó iratokkal lehet találkozni. Az első adatunk 1749-ből való. A megye egészségügyi helyzetéről szóló jelentésben olvashatjuk, hogy „bába minden községben van, de azok is nyomorognak, mert a megye nem képes az adófizetők kicsi száma miatt róluk gondoskodni.” A század közepének egészségügyi helyzetét illetve annak elhanyagolt voltát tükrözi a jelentés további része: „és egyébként orvos és gyógyszerár az egész megyében nincs. Csak egy református vallású borbély van Makón.”³⁰ Gyógyszerár 1763-ban, orvos 1766-ban van először. Kezdetben az orvos nem tartozott a városi alkalmazottak közé, de a tanács szívesen fogadta letelepedésüket, állandó támogatást is nyújtott nekik.³¹ A XVIII. századi helyzetre jellemző, hogy orvostudomány helyett elsősorban a baj terjedésének megakadályozására törekedtek s legnagyobb számmal kuruzsoltak.³²

Makón is érezte hatását az 1770-es általános egészségügyi törvény. Hajdu Lajos II. József korát tanulmányozó könyvében részletesen foglalkozik a járási igazgatási szervezet létszámával, anyagi helyzetével. Megállapítja, hogy elvileg minden járásban működni kell egy seborvosnak és egy bábának. Az egészségügyi teendők ellátásán kívül feladatuk volt a bűncselekmények körülményeinek felderítésében, láttelek felvételében. A bábának feladata volt csecsemőgyilkosság esetében a nő vizsgálása. „Annak ellenére, hogy már Mária Terézia évtizedeken át szorgalmazta a járási egészségügyi személyzet kiépítését, 1780-ban 3 megyében még egyetlen hatósági seb-orvos sem működött, 17 megyében pedig nem alkalmazott a nemesi közösség egyetlen szülész nőt sem.” Ezek közé a megyék közé sorolja Csanád megyét is.³³ A járási tisztviselők és alkalmazottak állományának kimutatása szerint 1780-ban Csanád megyében (1620 km², 2600 lélekszámmal, 23 településsel) 2 felcser és 1 szülész nő volt. Ezt a táblás kimutatást Hajdu Lajos nem tartja megbízhatónak, mert szerinte néhol a rendszeresített létszámot, nem pedig a tényleges helyzetet tüntetik fel.³⁴ Területünkön

²⁸ Bálint Nagy István 1928. 5.

²⁹ Ezúton mondok köszönetet Vigh Zoltánnak, a makói levéltár igazgatójának és Gilitze János makói levéltárosnak a munkámhoz nyújtott segítségért, valamint Oltvai Ferencnek ny. megyei levéltárigazgatónak a témában nyújtott tájékoztatásért és az adatok önzetlen átadásáért.

³⁰ Csongrád Megyei Levéltár (továbbiakban CsML) Csanád vármegye közgyűlési jegyzőkönyve, 1749. május 20. 500. 1.

³¹ Eperjesy Kálmán 1984. 25.

³² Bohdaneczky Edvin 1940. 32.

³³ Hajdú Lajos 1982. 35.

³⁴ Uő. 35., 497.

— ha nem is a járási szervezetben —, de ekkor már működtek közösségi bábák, akik 1771-től adómentességet kaptak. „Az község javára rendeltetett bábák mivel minden szempillantásban kinek-kinek szükséges szolgálatjokra tartoznak megjelenni, nemes vármegye által 1771 április 24-én tartatott gyűlésben minden közönséges terhektől immunitáltattak. Ment, mely kegyes determinációját nemes vármegye helybeli bírák mindenütt obszerválván, a bábákat szabadságban tartásák, hogy annyival is inkább ők magok kötelességeinek eleget tehesenek.”³⁵

A 80-as években a városi tanács is megkapja II. József rendeleteit, amelynek következtében új intézkedések történnek a helyi viszonyok figyelembevételével.³⁶ Ezek közé tartozik a szakképzett bábák alkalmazásának szükségessége és a megfelelő fizetésük biztosítása, az arra hozott intézkedések. 1783-ban Makón már tanult bába dolgozott, akihez berendelték a többi, vármegyei pénztárból fizetett bábát. „Azon Helységbéli Bábák, kik a Nemes Vármegye casszájából fizettetnek, mivel referáltatott a Nemes Vármegyének, hogy a szükséges bábai mesterségeket nem tudják, a bírák és nótáriusok által a makai első tanult bábához küldessenek, hogy ott a kívántató mesterségeket elegendő képpen megtanulván, anyival is inkább a születendő személyek segítségére lehessenek, különben a ki meg nem jelent a bábáságtól elmarad, következőképpen fizetésé nem léssen.”³⁷

Arra nincs adatunk, hogy ki volt az említett első tanult makai bába, hol és mikor szerezte diplomáját.

1786-ban a vármegye főispánja utasítást adott ki a szakképzett bábák fizetéses alkalmazására.³⁸ A rendelet 3 évvel későbbi megismétlése azt bizonyítja, hogy sem az alkalmazásra kötelezettek, sem pedig a bábák nem tartották be az előírásokat. Az újabb rendelet a fizetést 6 frt-ban állapította meg, amiért a szegényeket ingyen kellett ellátni. „Méltóságos Fő Ispány Eö Exellenciája által keményen parancsoltatik, hogy minden examinált bábának 6 frt fizetése légyen a Bábák így azzal meg elégedvén, a szűkölködő asszonyokat semmi képpen terhelni ne merészellyék annyival inkább a szegényeket fizetésekért zaklatni ne bátorkodjanak.”³⁹

A fizetések között az országban vidékenként nagy eltérések mutatkoztak. Egyrészt azért, mert a nemesi közösség a seborvoshoz hasonlóan a szülésznőknek is megengedte a magánpraxist, másrészt egy-egy megye másként értékelte a hatósági bábák munkáját, amit fizetésben is kifejezett. Így pl. a 3 szegedi hivatásos bábának 1796-ban 100—100 frt volt a fizetése.⁴⁰

Igen meglepő volt számomra, hogy a XVIII. sz. végi állapotok összeírásában az iparosok nyilvántartásában, a csizmadiák, takácsok, harangozó mellett a bábák is szerepeltek.⁴¹ Ezek szerint 1791-ben és 1801-ben 3 bába volt Makón. Ez az összeírás a felsoroláson kívül más adatot nem tartalmaz. Feltételezésem szerint a megyei bábarendszer intézményes kiépülését tükrözik az adatok, a megye által fizetett bábákról van itt szó. Ezt a tényt erősíti meg egy 1808-ból származó adat, amely Makóról már 6 fizetéses bábát említ. Ebben a felsorolásban találkozunk először név szerinti említéssel: *Julis Éva*, a vármegye első bábája, akit évi 112 frt fizetéssel alkalmaztak. 1808-ban megyei orvos Szekér Károly, évi saláriumma 150 frt volt. Megyei seborvos Degri

³⁵ Makó Város Levéltára (továbbiakban MVL) Körr. Jkv. 1771. 28. 1.

³⁶ Eperjesy Kálmán 1984. 25.

³⁷ MVL Körr. Jkv. 1783. 141. 1.

³⁸ Uo. 1786. 108. 1.

³⁹ Uo. 1789. 119. 1.

⁴⁰ CsML Szeged város Tanácsának iratai. Tisztújító iratok. 1796. Oltvai Ferenc szives közlése

⁴¹ Bohdaneczky Edvin 1940. 72. Az adatra Fejér Gábor hívta fel a figyelmem.

Péter 200 frt fizetéssel. A megye által fenntartott egészségügyi szervezet 1808-as adatai szerint a makói és a vidéki bábák évi 6—6 frt fizetést kaptak.⁴² Összesítve a XVIII. és XIX. század fordulóján a vármegyében dolgozó szülésznők számát az alábbi táblázat mutatja be:

	1791	1801	1808
Makó	3	3	6
Apátfalva	1	2	2
Battonya	2	1	3
Földeák	—	1	2
Nagylak	2	2	3
Palota	—	2	2
Sajtény	2	1	2
Tornya	—	1	1
Csanád	—	—	1
Összesen:	10	13	22

Láthatjuk tehát, hogy 9 év alatt az alkalmazott bábák száma több mint a duplájára emelkedett. Nem találunk utalást arra, hogy milyen megosztásban voltak közülük okleveles vagy cédulás bábák, kik közül kerültek ki a bábák, valamint mennyire volt elég a bábaság a megélhetéshez vagy mint a későbbiekben is volt rá példa, egyéb kiegészítő tevékenységet is folytattak.

Valószínű, az előbbi táblázatban található 6 makói bába egyike volt Fekete János felesége, akiről az 1813-as rovatos összeírás 606-os számú bejegyzése alapján tudunk. A feltüntetett rovatok között egyik sincs kitöltve, csak a név mellett a megjegyzés „Bába a felesége” jelzi, hogy az 1771-es rendelet értelmében adómentességet élvezett.⁴³

Amennyiben a megyei állások közül valamelyik megürült, vagy valaki az alkalmazottak közül hibázott és ezért elbocsátották, közhírré tették a megürült álláshelyet s lehetett rá jelentkezni.⁴⁴

A megye és a város is fontosnak tartotta, hogy minél több okleveles alkalmazott dolgozzon és tudásának gyarapításával minél több betegséget tudjanak gyógyítani, egészséges gyermek szülessen. 1788-ban királyi rendelet jelent meg, amely kimondta, hogy sebészek, gyógyszerészek és bábák kötelesek az egyetemen levizsgázní.⁴⁵ Ennek szellemében a város és a megye közhírré tette, hogy „a bábái Tudományok közönségesen taníttatni fognak” 1809-től a pesti egyetemen.⁴⁶ Érdekes lenne tudni arról, volt-e jelentkező a hirdetésre. Adatot nem találtam rá.

A születendő gyermek életben maradása és megóvása érdekében két figyelemre méltó intézkedése volt a helytartótanácsnak, amelynek szellemében intézkedni kell a városban dolgozó egészségügyi személyzetnek és cselekedni a családi környezetnek. Kiadására azért volt szükség, mert a kora középkortól kezdve súlyos büntetések, számos hátrány és megkülönböztetés érte a törvénytelenül született gyermeket és anyját. Ezért a házasságon kívül teherbe esett nők inkább választották a magzatuktól való

⁴² CsML Csanád vármegye adószedői számadásai. Honi adó. 1808. március 11. kisgyűlésen, 266. sz. alatti irat. Oltvai Ferenc szíves közlése.

⁴³ MVL Rovatos Összeírás 1813.

⁴⁴ MVL Körr. Jkv. 1810.

⁴⁵ Magyary-Kossa Gyula 1940. IV. 212.

⁴⁶ MVL Körr. Jkv. 1808.

megszabadulást. Az 1786-os intézkedés a helység előljáróinak és a szülőknek kötelességévé tette az így született csecsemő védelmét. „Igyekezzenek minden módon, hogy a szülés után a csecsemő semmi veszedelemben ne essen.” Erre vonatkozóan a helytartótanács már 1769-ben adott ki egy rendeletet. A házasságon kívül teherbe esett nők továbbra is inkább választották a magzat vagy az újszülött megölését, mint a kegyetlen nyilvános megszégyenítést. Ennek a mértékére a helytartótanácsi tilalomból következtethetünk: „Átallyában tiltani méltóztatik Eöfelsege, hogy ezután az afféle megesezt személyek külső piaczkon ne vesszőztessenek, sem egyéb nyilvánvaló gyalázatos büntetésekkel ne illettessenek...”⁴⁷

A másik helytartótanácsi rendelet értelmében az anya méhében levő gyermek a megfelelő időben és szakképzett ember közreműködésével megmenthető, ezért „mihelyest elegendő és nyomós jelek fognak tapasztaltatni, hogy az terhes személy, szülése előtt meg fog halni... a legközelebb levő Vármegye Orvosát, vagy Borbélyát vagy más egyéb Bábaságban tudós személyt” köteles a bába hívni, „a ki az annya méhében veszedelemben levő gyermeknek segedelmére légyen, aztat a haláltul meg-mentse.”⁴⁸

Ha a gyermek születésekor életképtelen, akkor a bába az 1731-es utasításnak megfelelően köteles megkeresztelni. Nem szabad viszont zsidó gyermeket keresztény bábának keresztelni, ha a szülő nem egyezik bele. Ennek megelőzésére „a zsidó bábáknak száma, mellyek a bába mesterségben oktatást vesznek, meg öreg bíttessék.”⁴⁹ Ezt a rendeletet — több máshoz hasonlóan — nem tartották be, mert 1829-ben a Kőrrendeletek jegyzőkönyve tanúsítása szerint meg kellett ismételni.⁵⁰

A reformkortól a 60-as évek végéig

A reformkorban mind létszámban, mind szemléletben jelentős változások következtek be a vármegye és a város területén is. Ugrásszerűen nőtt az orvosok száma.

Onossy János 1830-ban bekövetkezett halála után Hofman Károly lett a megyei főorvos 1834-ig. Utána Meskó Jánost nevezte ki a főispán, aki 1884-ben vonult nyugdíjba. A 30-as években sebészmesterek Makón és Battonyán voltak. Különösen fontos volt az orvosok szerepe az 1831-es kolerajárvány idején. Vármegyei alkalmazáson kívül dolgozott Urbanits Mihály. 1831-ben települt le Makón Einstein Ignác izraelita seborvos és baromorvos, 1835-ben Abelesz József orvos. Meskó János megyei főorvos ténykedése során, az 1835-ös és 1844-es javaslata után a 60-as években megépült a megyei kórház. Gyógyszertár az 1780-as alapítású után 1843-ban gyarapodik kettőre.⁵¹

A szemtanú hitelességével mutatja be a reformkori Makót Szirbik Miklós. Az egészségügy szerepéről így ír: „A köznép, ha baja esik magát vagy a természetre bízza, vagy valami kuruzslókhöz, kenőfenőkhöz folyamodik.” Az egészségügyi személyzetről a következőket tudhatjuk meg: „Orvos Doktor van 1, Seborvos 5, kik közül 3 izraelita. Tsak ez is mutatja, hogy itt az Orvos az Uraságokon kívül leginkább tsak a Sidóknak kell; ... Diplomás Bába van: Keresztyén 3, Sidó 2, paraszt s tapasztalásból tanult 10.”⁵² A korabeli lakosság felekezeti megoszlását Palugyay Imre adatai alapján

⁴⁷ Uo. 1786. 474. 1.

⁴⁸ Uo. 1787. 70. 1.

⁴⁹ Uo. 1787. 280. 1. ill. Magyary—Kossa Gyula 1940. IV. 209.

⁵⁰ MVL Körr. Jkv. 1829. szept. 8/11.

⁵¹ CsML Csanád megye tisztí főorvosának iratai (továbbiakban mtf) Oltvai Ferenc szives közlése

⁵² Szirbik Miklós 1979. 35.

tudjuk: 1827-ben a 17 148 fő közül evangélikus 8853, római katolikus 5367, görög-katolikus 1817, zsidó 1111.⁵³ Látható, hogy az egészségügyi személyzetben lényegesen nagyobb szerepet játszanak a zsidók, mint az a lakosságban elfoglalt arányából várható volna.

Az 1848-ig folyamatosan működő közigazgatási egészségügyi szervezet számadatai megfelelnek az 1808-as adatoknak. Az 1803-as összesítésből láthattuk, hogy a vármegye első bábája Julis Éva volt. A makói járásban dolgozott még Kiss Anna nevű, a városban pedig 6 bába volt megyei alkalmazásban. Közéjük tartozott a már említett Fekete János felesége. Későbbi adatok alapján ismert, hogy a makói születésű Felberbauer Anna, Zsaszó Rozália és Tausig Antónia 1840, 1843 és 1846-ban szereztek oklevelüket Pesten. Minden bizonnyal közvetlenül diplomájuk kézhezvétele után szülővárosukba jöttek vissza dolgozni. Mindhármuk nevével a nyilvántartásokban csaknem a század végéig találkozunk, tehát meghatározó szerepük volt a születések körül.

A megyei tisztiorvosnak minden évben összegző jelentést kellett küldenie az egészségügyi személyzetről a helytartótanácsnak.⁵⁴ Mint már említettem, ezek a jelentések alapját képezték a kutatómunkámnak, mert leggyakrabban részletezték benne a születési adatokon kívül a képzés helyét és idejét, a szakemberek nyelvbéli jártasságát. Mégis föltétlenül meg kell említeni három dolgot, ami nehezítette a munkát. Az első, hogy csak néhány évről (1866, 1881, 1901—2) maradt fenn statisztikai összesítés. Ezek is gyakran pontatlanok, időnként hiányosak. A pontos adatok közlésére többször is körlevelet és utasítást adott ki a helytartótanács. A harmadik problémát a bábák nem egységes névhasználata jelentette. A hivatalos iratokban egy-egy bába neve négyféle változatban is előfordulhatott:

1. Leánykori név (férjezett asszony esetében is);
2. Férjezett asszonyoknál a férj családneve és az asszony keresztnéve;
3. Férjezett asszonynevük;
4. A férj családneve + né + leánykori név;

Ezek közül az első két forma alkalmazása volt a leggyakoribb. Előfordult, hogy az egyik helyen leánykori néven, másik helyen férjezett asszonynévvel szerepelt az illető, vagy más variációban. Egy-egy személy azonosítása gyakran a legpontosabban nyilvántartott adattal, az oklevél megszerzésének időpontjával történhetett.

Az 1850-es, 60-as években két irányú tevékenységet fejtett ki Meskó János irányításával a megyei és a városi közigazgatási szervezet. Gyakorlattá szerették volna tenni, hogy szüléseknél csak okleveles bábák működjenek közre, valamint az 1848 előtt működő megyei közegészségügyi szervezet rendszerének visszaállítására törekedtek.

Többször is szigorú utasítást adtak ki, hogy csak okleveles bábákat hívjanak szülésekhez. Szalai főszolgabíró 1852. augusztus 7-én kelt utasítása alapján — melyet Meskó János megyei főorvos kért — „az oklevéllel el nem látott Eábák büntetés alatt szüléseknéli foglalkozásoktól eltiltattak”, amelyet minden egyház előtt ki kellett hirdetni. Indoklásul a városban dolgozó okleveles bábák elegendő számát hozza föl. „Különben is Makón 9 okleveles bába lévén a szülési foglalatosságok végzésére elégségeseknek találtattak.” Hogy a lakosság könnyebben megtalálja az okleveles bábákat, azok lakásukra kötelesek voltak címtáblákat fölszerelni.⁵⁵

⁵³ Palugyay Imre 1855. 185.

⁵⁴ CsML mfi 1861. ápr. 2.

⁵⁵ MVL Makó Város Tanácsának Iratai (továbbiakban MVTI) 871/1852.

Név	Születés		Vallás	Akadémia foka	Oklevelezés helye, ideje
	helye	éve			
Meskó János	Szamosújvár	1805	r. k.	orvosdoktor	Magy. Kir. Pesti Egy. 1830
Urbanits Mihály	Torontál m. Kiszombor	1810	rk.	orvosdoktor és szülésmester	uo. 1836.
Abelles József	Pest m. Sz. k. Pest város	1812	izr.	orvosdokt.	uo. 1835.
Eisler Jakab	Veszprém m. Veszprém	1833	izr.	orvostudor	uo. 1860.
Otniger Antal	Baranya m. Pécs	1813	rk.	seborvos	Bécsi Egyetem 1838.
Einstein Ignácz	Morvaország	1804	izr.	seborvos	Magy. K. Pesti Egy. 1830.
Papp Mihály	Csanád vm. Makó	1837.	ref.	seborvos	uo., 1863.
Gyüge János	uo.	1817	ref.	állatorvos	uo., 1839.
Felberbauer János	uo.	1815	g.e.h.	állatorvos	uo., 1840.
Spiró Lajos	Csanád vm. Mezőhegyes	1842	izr.	állatorvos	uo., 1861.
Nagy Adolf	Temes m. Temesvár	1831	rk.	gyógyszerész	uo., 1856.
Gyuritza Sándor	Torontál m. Törökbecse	1821	rk.	gyógyszerész	uo., 1843

1854-ben Nagy Károly megyei főorvos Makra Imre kat. plébános és alesperesnek írt levelében a fenti elveket ismétli. Azon kívül intézkedik, hogy a keresztelésnél történt visszaélések elkerülésére minden bábának kiadnak egy kemény táblácskát, amelyet a megyei főorvos a nevével és pecsétjével lát el. Ha a baba szülés miatt akadályozva lenne a keresztelésen részt venni, az őt helyettesítőnek köteles átadni ezt a táblát. Ezzel meg lehet előzni, hogy a kontárbába hivatalosan részt vegyen a keresztelésen. Először találkozunk az okleveles bábák név szerinti teljes felsorolásával, akik a következők:

1. Kiss Anna
2. Barczán Katta
3. Székely Susa
4. Zsaszó Rózsi
5. Tausig Antónia
6. Felberbauer Anna
7. Polya Julis
8. Klein Anna
9. Ficher Theres
10. Szabó Anna

személyzete 1866-ban

Nyelvismeret	Hivatalos állása	Ideje	Fizetés		
			Rf.	T.	mely alarból
magyar, latin, német, román	megyei főorvos	1835, 1849. 1860.	600 200	utazási	Csanád vm. pénztárából
magyar, latin, német	Makó város rendes orvosa	10 év óta	200		a város pénztárából
magyar, latin, német, francia	magángyak.	31 év óta			
magyar, német, latin	magángyak.	6 év óta			
magyar, német, szerb	a makói járás rendes orvosa	15 év óta	300 100	utazási	Csanád vm. pénztárából
magyar, német, cseh	magángyak.	37 év óta			
magyar, német	tiszteletbeli megyei seborvos	3 év óta			
magyar					
magyar	Csanád m. állatorvosa	25 év óta	300		Csanád vm. pénztárából
magyar, német, francia					
magyar, német, latin, román					
magyar, német, szerb, latin, román					

Ezen kívül a kontárbábák munkáját igénybevevők és maguk a kontárbábák büntetése is ismét kihirdetésre került: „... minden asszonyt, ki szülőkhöz járulni merészlend, valamint mind azon egyént ki ezen kontárbábáknak akár mi módon a szülők járulásához segéd kezeket nyujtaná, a törvénykezésnek által adni el ne mulasztandja.”⁵⁶ A kontárbábák munkája „nem csak az oklevelezett bábák kárára, hanem az illető nők, magzataik s férjök veszedelmére szolgál, kitünőleg pedig az Állam jövedelmének csökkenésére történik.”⁵⁷

A gyermekági láz megfékezésére a városban még nem fordítottak külön figyelmet.

1861. március 20-án az állandó bizottság ülésén került megtárgyalásra Meskó János megyei főorvosnak a megyei bábák iránt beadott jelentése, amelyben kéri, hogy a volt megyei bábákat helyezték vissza állomásaikba és a fizetésüket tegyék folyamatossá. Ekkor született döntés arról, hogy a megyei albábák évi 15 frt fizetéssel lesznek alkalmazva. A számukról Meskó János a következő bizottsági ülésen, április 4-én számolt be.⁵⁸ A megfelelő személyek kiválasztása érdekében Meskó János kör-

⁵⁶ Szt. István Plébánia Levéltára 1854. 23. cs. 2/90.

⁵⁷ U.o. 1858. 27. cs 3/46.

⁵⁸ CsML mtfi 1861.

utat tett a vármegyében s azután állította össze javaslatát: „Makó várossában albábakül következő okleveles bábák kineveztetését megerősítés végett a Tekintetes Megyei állandó bizottmánynak előterjesztem úgy mint Zsaszó Rozáliát, Tausig Antóniát, Barna Teréziát, Schwab Annát, Bartha Annát és Bayer Katalint.”⁵⁹

A Csanád vármegyében működő egészségügyi személyzet első részletes kimutatása 1866-ból található a megyei levéltárban „Név jegyzéke 1866 évben Csanád megye kebelében létező Orvos Tudorok, Sebészek, barmászok, gyógyszerészek és Bábáknak” című összeírásban. Ennek alapján Makón ekkor 4 orvostudor van, közülük 1 megyei főorvos, 1 szülész-mester; 3 seborvos, közülük 1 makói járási seborvos; 3 állatorvos, akik közül 1 megyei főállatorvos; 2 gyógyszerész és 9 okleveles bába dolgozott.⁶⁰

Vallási megoszlás szerint: — orvosok közül 3 római katolikus, 3 izraelita, 1 református; — állatorvosok közül 1—1 református, görögkeleti, izraelita; — mindkét gyógyszerész római katolikus; — bábák közül 2 római katolikus, 2 református, 3 görögkeleti, 2 izraelita.

Az egyetem elvégzése: 1 orvos Bécsben, a többi dolgozó Pesten végzett.

A nyelvbéli jártasságot tekintve a magyaron kívül minden orvos tud németül, latinul 4, ezenfelül 1—1 orvos ismeri a román, cseh, szerb és a francia nyelvet. A bábák közül 3 fő németül beszél, akik közül egy még valamelyik szláv nyelvet is ismeri, nincs pontosan megjelölve.

1871: városi bábák alkalmazása

A város egészségügyi ellátásának történetében fontos évszám az 1870-es. Ebben az évben Dr. Urbanits Mihály városi orvos felterjesztése alapján tanácsulési határozat született arról, hogy a város pénztárából fizetett 4 városi bábát alkalmaznak, akiknek feladata a szegénysorsú lakosság ellátása volt. Fizetésüket fejenként évi 50 frt-ban állapították meg. „Miután ... a felállítandó 4 szülésznő csak is a szegény sorsúak és megesettektől születendő kiseddek megmentése tekintetéből hozandók létre ugyan azért a lakások akként osztatnak fel, hogy a szegényekhez minél közelebb legyenek, minél fogva 1-ső lakás a római katolikus temető környékén, 2-ik a Veresökör és vásártér közeli téren, 3-ik a Cath. templom környékén s a 4-ik a Városház vagy református egyház körül lenne felállítandó.”⁶⁰

Az 1871. januártól történő alkalmazásra pályázatot hirdetett a város, amelyre 9-en: Barta Anna, Barna Terézia, Farkas Antalné sz. Sonkovits Julianna, Julis Istvánné sz. Maszkán Anna, Horváth Julianna, Kecskeméti Holesz Rozália, Schved Katalin, Tausig Antónia és Vizi Eszter okleveles szülésznők adták be kérvényüket.⁶¹ A pályázatok közül Horváth Juliannáé, Barna Teréziáé és Kecskeméti Holesz Rozáliáé maradt meg.

Mindhárom pályázó kérelmében hivatkozik a szakmai megbízhatóságukra, valamint Barna Terézia és Horváth Julianna arra, hogy régóta a városban dolgoznak, de munkájuk ellen a legkisebb kifogás sem merült fel. Nem tettek különbséget szegény vagy gazdag között, sem pedig abban, hogy tanyára kellett-e menni vagy városi asszonynál kellett a szülést levezetni.⁶² Ők mindketten kérelmükben megjelölték a

⁵⁹ U.o.

⁶⁰ U.o.

⁶¹ MVL Tanácsulések jegyzőkönyve (továbbiakban Tan. Jkv.) 1871. febr. 7.

⁶² MVL MVTI. 59/871.

2. táblázat

Okleveles bábák Makón 1866-ban

Név	Születés		Vallás	Oklevelezés helye, ideje		Nyelvismeret	Hivatalos állása
	helye	éve					
Barna Therésia	Csongrád m. Szentés	1833.	ref.	Magyar. K. Pesti E.	1859.	magyar	magán
Farkas Julianna	Csanád m. Makó	1834.	g. e. h.	uo.	1862.	magyar	magán
Felberbauer Anna	uo.	1815.	rk.	uo.	1840.	magyar	magán
Gyuritza Anna	Csongrád m. Szeged	1825.	rk.	uo.	1855.	magyar, német	magán
Horváth Julianna	Csanád m. Makó	1837.	g. e. h.	uo.	1859.	magyar	magán
Svéd Katalin	Pest m. Albertirsa	1831.	izr.	uo.	1850.	magyar, német szláv	magán
Tausig Antónia	Csanád m. Makó	1815.	izr.	uo.	1846.	magyar, német	magán
Vizi Eszter	uo.	1832.	ref.	uo.	1866.	magyar	magán
Zsaszó Rozália	uo.	1815.	g. h. e.	uo.	1843.	magyar	makói járás bábája 2 éve, vm. pénztárá- ból fizetik

számukra legkedvezőbb városrészt, amelyen szívesen dolgoztak volna alkalmazásuk esetén. Mint később látni fogjuk, ezt az elbíráláskor figyelembe is vették.

Kecskeméti Holesz Rozália Magyarpécskáról pályázott. „...bár a sors szeszélye kényszerített is eddig távol élni szülőtte földemtől, szívem azért nem szűnt meg érte dobogni, és nékie szolgálni hátra lévő napjaimat legszentebb kötelességemnek ösmerenden.”⁶³ Pályázatához Magyarpécskáról a bíró és az esküdt aláírásával, pecséttel ellátott hivatalos bizonylatot is mellékel, miszerint „nevezett, mint szülésznő községünkben 1868 s így Három év óta tartózkodik, mely idő alatt magát mindig becsületesen viselte legyen, — nemcsak, — de szakmája tekintetében és a közönség tellyes megelegedését bírja.”⁶⁴ (5. kép)

A pályázatok elbírálását, az alkalmazandó 4 városi bába kiválasztásáról az 1871. február 7-én megtartott tanácsülésen döntöttek. A tanácsülés elnöke Gráner Ignác helyettes polgármester volt, tagjai Nagy János városgazda, Szántó Mihály, Raffai János, Lehvicky Gáspár, Vajda István, Kecskeméti Pál, Fazekas Lajos tanácsosok, dr. Urbanits Mihály városi orvos, Forgó József városi számvevő, Mátéffy Pál mérnök, Fodor Mátyás jegyző voltak. Választásuk a következőképpen történt:

Az első járást Horváth Juliannát, akinek területe az Aradi utcától a Vásárhelyi utcán elválasztva az Alma utca, amelyhez Honvéd városrész is hozzátartozik.

A második járás területe az Alma utcától a Bécsi putri-Czédulaház-Újvágóhídon keresztül a Kálvária utcáig tart, amelyre Kecskeméti Holesz Rozáliát nevezték ki.

A harmadik járást a Kálvária utca—Sóház— és Szegedi utcák közötti városrész alkotta, amelynek bábájául Vizi Esztert bízták meg.

A negyedik járás magában foglalta a Szegedi utcának Szt. Lőrinc felé eső részét és az Aradi utcáig terjedő városrészt. Ide Barna Terézia okleveles szülésznőt választották.

A járásokban alkalmazott szülésznők fizetését fejenként évi 50 forintban állapították meg.⁶⁵

A városi szülésznők, ha hívják őket, kötelesek a kijelölt területen kívül is ellátni a szegénysorsúakat. Felügyeletükkel dr. Urbanits Mihály városi orvos lett megbízva. A tanácsülés elrendelte, hogy a lakosságot a lelkeszi hivatalok is tájékoztassák és figyelmeztessék, hogy a kontárbábák helyett a szakképzett szülésznőket hívják, megelőzve ezzel, hogy tudatlanságukkal és értetlenségükkel kárt okozzanak.

A városi bábák alkalmazása nagy előrelépést jelentett. Biztos megélhetést nyújtott a kinevezett bábáknak és újabb lehetőséget a kontárbábák munkájának visszaszorítására. Nagyon kevés visszajelzés maradt fent arról, hogy hogyan teljesítették ezek a bábák kötelezettségüket. Egy ilyen eset Börcsök Gergely képviselő indítványozására történt 1874-ben, aki javasolta, hogy Kecskeméti Holesz Rozáliát mozdítsák el szülésznői állásából, mert kötelességét nem teljesíti, ha hívják, nem megy ki beteg nőhöz.⁶⁶ A feljelentés eredményét nem ismerjük. Feltételezhető, hogy megmaradt állásában, mert Börcsök Gergely képviselő közismert volt állandó felszólalásairól.

Az 1876-os közegészségügyi törvény megjelenésével párhuzamosan látott napvilágot Oláh Gyula Magyarország közegészségügyi statisztikája című könyve, amely részletesen elemzi a Csanád megyeihez hasonlóan az ország állapotát.⁶⁷ Ebből

⁶³ U.o.

⁶⁴ U.o.

⁶⁵ MVL Tan. Jkv. 1871. febr. 1.

⁶⁶ MVL Közgyűlések jegyzőkönyve (továbbiakban Közgy. Jkv.) 1874. 3708/874

⁶⁷ Oláh Gyula 1876. 100—102, 107, 111.

16. ki.
1871.

M. Péska városaláírásól.

Községi bizonylat.

Melynek alapján alólta M. Péska város aláírásával - Kecske-méti Péska illen lakosné illő megkeresésre folytatás - ezen, nál hivatalos bizonyság tételük arról; hogy ne, vezet, mint születésné Községünkben 1848. és így három év óta tartózkodik, mely idő alatt magát mindig becsületesen viselte legyen, - nemcsak, - de szakmája tekintetében is a község telkes megalapításáig bírja.

Miről is részre kiadtuk jelen bizonyság levelünket.

Hely M. Péskán, 1871. évi január 2-én

[Handwritten signature]
jegyző

[Handwritten signature]
bíró

Házasok Mikély
45. kint

5. Községi bizonylat Kecskeméti Holesz Rozália pályázatához, 1871.

a megyére és a Makóra vonatkozó adatokat részletezem. Csanád megye helyzetét összevetem a szomszédos Csongrád megyével (3. táblázat); Makó adatait pedig az adott időben kb. azonos lélekszámú, bár kisebb területen fekvő Szentessel. (4. táblázat)

3. táblázat

Csanád és Csongrád megye egészségügyi helyzete 1876-ban

	Csanád megye		Csongrád megye (Szeged és Hódmezővásárhely kivételeivel)	
Iorvos	1,69 □ mfd-re,	5 638 lakosra	1,84 □ mfd-re,	5 515 lakosra
1 okleveles bába	1,20 □ mfd-re,	3 993 lakosra	1,05 □ mfd-re	3 151 lakosra
1 gyógyszerész	5,77 □ mfd-re,	19 169 lakosra	7,39 □ mfd-re	22 062 lakosra

Csanád megyében az összes egészségügyi személyzet 10 községben található, amely az összes községek 27,02%-a. A 10 község lakosainak a száma 68 346, ez a megye összlakosságának 71,30%-a. A 10 község területe 17,11 □ mfd, ami a megye összes területének 68,59%-a.

Okleveles bába 6 községben van, ahol a lakosság 59,58%-a él. Ebben a 6 községben a 11 bába a következőképp oszlik meg. Zárójelben összehasonlításként az 1808-as adatok találhatók.

Battonya	3 (3);	Sajtény	1 (2);
Nagylak	3 (3);	Apátfalva	— (2);
Kovácsháza	2 (—);	Földeák	— (2);
Palota	2 (2);	Tornya	— (1).

4. táblázat

Szentes és Makó egészségügyi ellátása 1876-ban

	Makó	Szentes
Lakosság	27 449	27 658
Terület	57 939 hold	28 157 hold
Orvostudor	5	4
Sebész	2	2
Gyógyszerész	3	2
Okleveles bába	13	17

Tehát a kisebb területű Szentesen több szülész nő dolgozik, amiből arra lehet következtetni, hogy a szülő anyát és az újszülöttet jobb, pontosabb ellátásban tudták részesíteni.

Makó városában dolgozó orvosok és szülész nők név szerinti kimutatása az 5—6. táblázatban található. Az okleveles bábák táblázatához meg kell jegyezni, hogy Oláh Gyula kimutatásában 3 városi alkalmazott szerepel. Az előző és későbbi időből való jelentések alapján Horváth Julianna is városi pénztárból fizetett volt. Nyilvánvaló, hogy téves statisztikai kimutatásról lehet ez esetben szó.

5. táblázat

Makó egészségügyi személyzete 1876-ban

Név	Születés éve	Vallás	Akadémia foka	Oklevelezés		Megjegyzés
				helye	ideje	
Borotvás Dezső	1844	ref.	orvostudor	Budapest	1869.	közkórházi sé városi főorvos
Budaspits Simon	1841.	izr.	orvostudor	Bécs	1868.	
Dózsa Ármin	1844.	izr.	orvostudor	Bécs	1869.	törvényszéki orvos
Kúthy Emil	1842.	ref.	orvostudor	Budapest	1867.	
Meskó János	1805.	rk.	orvostudor	Budapest	1830.	Csanád megye főorvosa
Einstein Ignác	1804.	izr.	sebész-mester	Budapest	1830.	
Pap Mihály	1837.	ref.	sebész-mester	Budapest	1863.	városi alorvos
Maléter Albert	1825.	ev.	gyógyszerész-mester	Budapest	1851.	Alapít. 1780, „Isteni gondviselés”
Nagy Adolf	1831.	rk.	gyógyszerész-mester	Budapest	1856.	Alapít. 1844. „Reménység”
Tarnay István	1845.	rk.	gyógyszerész-mester	Budapest	1871.	Alapít. 1872. „Órangyal”

Az 1875-ös év születési statisztikája nincsen meg. Erre következtethetünk az előtte és utána születettek számából, amely szerint erre az évre is 1350 születést számolunk. Ennek alapján — ha csak okleveles bábákat hívtak volna szülésekhez — 1 szülésznőre évi 103 szülés esett.

6. táblázat

Okleveles bábák Makón 1876-ban

Név	Születés éve	Vallás	Akadémia foka	Oklevelezés		Megjegyzés
				helye	ideje	
Barna Terézia	1833.	ref.	okleveles bába	Budapest	1859.	városi bába
Farkas Julianna	1834.	g.e.	ua.	uo.	1862.	
Felberbauer Anna	1815.	rk.	ua.	uo.	1840.	
Fleischmann Anna	1836.	izr.	ua.	uo.	1872.	
Gyuricza Anna	1825.	rk.	ua.	uo.	1855.	
Horváth Julianna	1837.	g.e.	ua.	uo.	1859.	
Kecskeméti Katalin	1842.	ref.	ua.	uo.	1864.	városi bába
Keiser Eszter	1839.	rk.	ua.	Pozsony	1875.	
Schwartz Julia	1841.	izr.	ua.	Budapest	1850.	
Tausig Antónia	1815.	izr.	ua.	uo.	1846.	
Vizi Eszter	1832.	ref.	ua.	uo.	1846.	városi bába
Zsaszó Rozália	1815.	g.e.	ua.	uo.	1843.	megyei járási bába

Harc a kontárbábák működése ellen (1877—1880)

Az 1876-os közegészségügyi törvény szigorú utasítást adott ki, hogy csak okleveles bába gyakorolhatja munkáját. Makón már a korábbi években is sokat tettek a kontárbábák működése ellen. A törvény végrehajtásának szellemében fokozottan igyekeztek visszaszorítani a nagyszámú kontárbába működését.

1877. július 6-án tartott közegészségügyi bizottsági ülésen Csécsi Miklós bizottsági tag szólt a nagyszámú kontárbába munkájának megakadályozásáról: „...mivel szomorúan tapasztalható, hogy a nagy többség által ezek vétetvén igénybe; az anya nyomorítás és gyermek elvesztéseket a bábák tudatlanságában véli rejteni.”⁶⁸ Horváth István bizottsági tag szerint a tudatlanság mellett súlyosbító körülmény, hogy a legnagyobb betegeknél babonás eljárásokat is alkalmaznak, amelyek bűnös kimenetelt eredményeznek. Az ülés határozata szerint: „minden kontár bába ki működési jogosultságát beigazolni képes nem leend, eltiltatik, esetleg szigorúan bírságoltatik.”

A városi egészségügyi bizottság javaslatára több intézkedés is született. Pozsonyi Ferenc polgármester utasítására október 21-én dobszóval kihirdették a városban a határozatot. November 5-én körlevelet küldött a város lelkészi hivatalainak (6. kép) hogy ők is segítsenek, a hirdetményt (7. kép) a szószékről tegyék közzé. A keresztelekknél kísérik figyelemmel, hogy ki volt a bába. Ha kontárbábákkal találkoznak, kötelességük jelenteni.⁶⁹ A legismertebb kontárbábák nevét lakhelyük megjelölésével szintén kihirdették. (8. kép)

A kontárbábák közül többen röviddel a hirdetés után megszerezték oklevelüket. Mivel több évtizedes tapasztalattal rendelkeztek, feltételezésem szerint ezt különösebb erőfeszítés nélkül tették meg. Így pl. az úJVárosi Hős Erzsébet Nagyváradon, Dégi Pálné (=Dégi Mária) Budapesten már 1877-ben diplomázott.⁷⁰ Mások nem törekedtek az oklevél megszerzésére. A kontárbábák egy kisebb csoportja csak többszöri büntetés után látta be, hogy szükséges a bábaképző tanfolyam elvégzése. (Pl. Kakusziné, Klimanné)

Az egészségügyi bizottságnak újabb ülésén, 1879. március 31-én ismét határozata született arról, hogy a lelkészeknek kötelessége jelenteni, ha kereszteleknél kontárbába működne közre.⁷¹ Mindez jelzi, hogy az 1877-es intézkedés nem hozta meg a várt eredményt, a szakképzetlen bábák tovább is dolgoztak. A törvényes előírás szerint mindenkinek, akinek tudomása volt a kontárbába munkájáról, kötelesség szerint jelentenie kellett az illetékes első fokú törvényhatóságnak, ami Makón a polgármesteri hivatal volt. Büntetést szabtak ki a bábára, de a hívó félre is. Pénzbírság esetében a kiszabott díjat a városi pénztárba kellett befizetni, amit a szegények javára használtak fel.⁷² Visszaélésre adott alkalmat az a szokás, hogy az okleveles bába segédet alkalmazott szakképzetlen bába személyében. Erről igazolást is adott ki. (9. kép) Ez a munka nem jogosította föl a kontárbábát arra, hogy szüléseket vezessen le, esetleg önállóan lássa el a gyermekágyast vagy az újszülöttet. Ennek ellenére gyakran előfordult, hogy szülések ideje alatt egyedül volt a beteg asszony nál. A kontárbábák között olyan is akadt, aki nyíltan vállalta tevékenységét, „...mert az ő adóját nem fizeti senki aki elakarja tiltani adjon neki kenyeret.”⁷³

⁶⁸ MVL Polgármesteri Hivatal iratai (továbbiakban PHI) Közegészségügyi bizottságának jegyzőkönyve

⁶⁹ MVL PHI 6225/1877

⁷⁰ CsML mtfi 1883.

⁷¹ Szt. István Plébánia Levéltára 1879. 46. cs. 1/46.

⁷² MVL PHI 230/879.

⁷³ Uo.

É. S. 2. 5. sept. 1877. Makó Város polgármesteri hivatalától

A rom. Cath. egyház Szentlélek-templonának

Helyt.

A városi egészségügyi bizottság elterjeszté-
se folytán a hivatalos állásbannál fogva
és, a miér nagyon elcsúszandó kántor-
bábák munkáját teljesen elenyésztetni
szándékozik.

A hivatalos levéllel megkeresem,
misterint a köztársaság figyelmeztetése
végett a f. alatt helytlenígyt visszaállít
késztetemi visszavétel.

Az az kivételként határozat végidke-
ket nyújtottak a Nagytemplonban
szent-templonok közreműködését kérem is,
ha kerestek az állásbannál járhatók,
hogy a szenttemplonban nyújtott végidke-
ket a helytlenígyt, hogy kántor bábák
f. helytlenígyt az új kerestek helytlenígyt
dehát a f. alatt köztársaság, az az az hivatalos
lehet megkeresem köztársaság kerestek.
Makó 1877. Szept. 5. nap

P. P. P.
polgármester

6. A polgármester kontárbábák ügyében frott levele, 1877.
(Makó Város Levéltárának tulajdona)

6225. k. t. városi határozat
1877.

Hirdetmény.

A városi polgármestere hivatal gillat
közhírré tétetik, hogy a város anyagi
helyzetének oklevelét bábiakat szabad
& kell hívni, ezek pedig név szerint:
Hercséméty, Kulalics, Felberbauer,
Anna, Kárágy, Potácz, Jankóczy,
Antónia, Fleischmann, Anna,
Hauser, Ester, Schygus, Julia,
na, Tyrabka, Horváth, Julia,
Páskas, Julia, Vici, Ester,
Barma, Geritka, az utolsó négy a
város által juttatott, mint is látszik, és
gömböknél ingyen tartoznak köte-
lőségeiket teljesíteni,
A kontár bábiak a mi köze-
del állatnak & szigorúan büntet-
tetnek, sőt ismétlés végett a büntet-
mény törvény szerinti új adatként.
Ha a nevezett bábiak mielőtt
sőt közben vidácsolást követnének
el, e nem helyi panaszkodás szintén a pol-
gármesteri hivatalban szóval is előter-
jeszthetők.

Makó 1877. Novemb. 5.

P. J. J.
polgárm.

7. Kontárbábák ellen kiadott hirdetmény, 1877.
(Makó Város Levéltárának tulajdona)

Névsora
 Névsora, hiki Mikó városiban a
 kontár bábákot írta.

Névsora	Nev	Sokhelye	Fogyet.
1	Hős Erzsébet	Ujvárosban	
2	Podáni Erőbe Leuzzi	"	
3	Vör. Václavni	"	
4	Tejcs Mária	"	
5	Gulhá Matulín	vitéz utca	
6	Sulányi Zsó	Kelemen híd	
7	Júlia Magda	"	
8	Kakusiné	ujváros híd	
9	Stellné	ujvárosban	
10	Berezelné	ja nagy Csak.	
11	Dezi Pálné	templom mellett	
12	Nagy Anna	"	
13	Magori Rozáli	aradi utca	
14	Váro. Szegedini	nagy sötét,	
15	Mimáné	labod utca	
16	Turcsiné	szőlőrincon	
17	Nagy Istváné	"	
18	Vásári	hika ahol mel	
19	Falkó Janni	lett	
20	Hagy Júlia	háználba	
		"	

8. Kontárbábák névsora 1877. (Makó Város Levéltárának tulajdona)

Ezennel igazolom, miszerint Jól Terénvári
Dr. Anna Katalint, felvettem mint
szülészeti főorvos segédnek,
és alkalmazva van.

Kelt 1879 október 3-án

J. János, J. János okleveles,
városeszkülső nő

9. Bábsegéd meghatalmazása, 1879. (Makó Város Levéltárának tulajdona)

A kontárbábákkal kapcsolatos iratokból kitűnik, hogy a városban működő okleveles bábák száma kevés. Előfordult az is, hogy szegénysorsú nőhöz szülés alkalmával több bábát is hívtak, de egyik sem ment el hozzá és így a gyermek bába nélkül jött a világra.⁷⁴

A bábák általános műveltségbeli képe is megfigyelhető az iratokból. A kihallgatott bábák közül 2 tudott írni. Ha megvizsgáljuk a kézírást (9. kép), az is igen primitívnek és gyakorlatlanak tetszik. A többség, 6 fő a kihallgatási jegyzőkönyveket + írta alá. Igaz, hogy a bábáságot tanulni akarók felvételi követelményei között sem szerepelt kötelezően az írni tudás.⁷⁵

Kliman Mátyásné német ajkú kontárbábát Barna Terézia (=Barna Jánosné) okleveles szülésznő jelentette föl dr. Kuthy Emil városi főorvosnak, aki az ügyet a polgármesteri hivatalnak továbbította. A konkrét eset Dobai Jánosné szülőasszony-nál történt. Reggel 9 órakor érkezett az okleveles szülésznő, ahol „... a nagy fájdalomba a nő kivolt merülve”. A vizsgálat során Barna Terézia megállapította, hogy a gyermeknek a jobb karja és a köldökzsinórja kint csüngött. Elmondták neki, hogy Klimanné ott járt, de elment. Felháborítónak tartotta, hogy „...mikor kikínózta a szülőasszonyt akkor ot hagyja akkor mennek más bábáér.” Kliman Mátyásné Kitli Anna a március 26-án megtartott kihallgatáson nem ismerte el bűnösségét. Azt vallotta, hogy ő csak megkente az asszonyt és kérte, hogy hívjanak más bábát. Hivatkozott rá, hogy Vizi Eszter és Kecskeméti Eszter után Hős Erzsébet segédje, és ahol segíteni nem tudott, mindig okleveles szülésznőt hívatott. Kliman Mátyásné 100 frt pénzbírságra ítélték, ami ellen fellebbezéssel élt. Jogtalanak tartotta, hogy a polgármester helyett a jegyző bíraskodott (ez egyébként alaptalan vád volt, félreértésen alapult), másrészt ő nem vallotta, hogy szülésnél segédkezett volna. Kérte, hogy ha a teljes büntetést nem tudják elengedni, legalább mérsékeljék a kiszabott

⁷⁴ MVL Városi tisztii főorvos iratai (továbbiakban vtfi) 221/886. V. 24.

⁷⁵ Dárday Sándor 1897. 323.

díjat. Az alispáni hivatal július 5-i döntése értelmében ez ügyben 20 frt bírságot szabtak ki rá. Fazekas János jelentése szerint a büntetést Klimanné július 27-én befizette.⁷⁶ Kakuszi Mihályné Vetró Viktória kontárbába nevével és ügyével két esetben is találkozunk. 1879-ben furcsán kezdődött az ügye. Április 18-án jelentkezett a rendőrkapitányi hivatalnál, hogy ő mint Horváth Julianna megbízottja egy szegedi menekült szülésénél segédkezett s kérte szolgálata díját kifizetni. Horváth Jánosné Jankai Julianna (= Horváth Julianna) kihallgatása során tagadta, hogy fölhatalmazta volna segédjét szülések levezetésére. Feladata a fürösztés és a takarítás volt. Egyúttal feljelentést tett még Klimán Mátyásné, Fodor Kata és Görbe Zsuzsanna kontárbábák ellen, kik a „...mai napon is gyakorolják a szülésznői teendőket, a kiket ő ezen gyakorlat elhagyására többször már felhívta.”⁷⁷ Ezzel a feljelentéssel mintegy felgöngyölödött a leggyakrabban dolgozó kontárbábák ügye. Beidézésük és kihallgatásuk már két nap múlva megtörtént.

Kakusziné és Klimanné azt vallották, hogy a törvény tilalma óta ők csak fürösztteni jártak. Mindketten Hős Erzsébet okleveles szülésznőt neveztek meg megbízónak. „Én mostanába szülönőnél nem voltam szülésznői teendőt teljesíteni, hanem voltam Hős Erzsébet okleveles szülésznő felhívására Kenéz lányánál kit Klárának hívnak és Csillag Katánál, de csak fürösztteni a gyereket”⁷⁸ — vallotta Klimanné.

Görbe Zsuzsanna Halász Mihályné is tagadta a vádat. Kijelentette, hogy mióta kihirdették a törvényt, sem szülésnél, sem pedig fürösztésnél nem volt jelen.

Veres Mihályné Engedi Rozália bevallotta, hogy nagypénteken Hári Jánosné a keze alatt szült egy gyereket. Beteg nőket többször is megkent.

Fodor Katalin özv. Tóth Andrásné is a beidézettek között volt. Szintén bevallotta, hogy ha hívják, elmegy daganatokat megkenni, sebeket kötözni, gyermeket fürösztteni. Mindkét vallomástevőt 50—50 frt pénzbírságra büntették.

A kontárbábák teljesen tisztában voltak a rájuk vonatkozó törvényekkel és rendeletekkel, tudták, hogyan kell védekezni. Az 50 frt bírság komoly büntetésnek számított. Ennyi volt a városi bábák évi rendes fizetése.

A bírság nagysága miatt Kakuszi Mihályné hosszas ügyintézésbe keveredett. 1879. május 30-án kapta büntetését, de — mint Pilkó Tódor városi tanácsos szeptember 25-én jelentette — vagyontalansága miatt nem lehetett tőle az összeget behajtani. Temmer Herman adóbehajtási számtiszt irányításával Kakusziné vagyontárgyait lefoglalták, amit később a benyújtott kérelme alapján visszaszállítottak neki. Az 50 frt nagyságát jelzi, hogy ennek fejében — mint kérelmében írja a büntetett — „nállam minden holmim és utolsó párnám is lefoglaltatott elvitetett.”⁷⁹ A kérelme meghallgatásra talált, a polgármesteri hivatal havi 5 frt-os törlesztésre változtatta meg a szigorú büntetést.

A büntetés nagysága nem riasztotta el Kakuszinét a további bábáskodástól, mert a következő évben ismét az elsőfokú törvényhatósági bizottsághoz került Kakuszi Mihályné sz. Vetró Viktória kontárbába ügye.⁸⁰

Kiss István makói lakos jelentette, hogy felesége szülését Kakusziné vezette le — még nem tudta az asszony, hogy kontárbába — s a gyermek a hibás köldökvágás következtében beteg lett. A bejelentést követően öt tanút: Barát Rozáliát, Kelemen Rozáliát, Domlényi Klárát, Széchenyi Máriát és Kocsis Annát hallgatták ki. A Kakusziné személyét és munkáját illetően ellentmondásos vallomásokat tettek. Kaku-

⁷⁶ MVL PHI 230/879.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Uo.

színé ügyén keresztül következtethetünk a többi makói kontárbába helyzetére és megítélésére is. A megidézettek között volt olyan, aki teljes elégedettségét fejezte ki a szakszerű ellátásért. Mások Kakusziné vallomását támasztották alá, hogy csak a fűrösztésnél segédkezett, önállóan nem dolgozott. Többen vallották, hogy rosszul bánt a szülónővel, semmit sem tett a vérfolyás ellen, így annak halálát okozta. Később is gyakran érte az a vád a szülésznőket, hogy iszákosak. Ez Kakusziné esetében is előfordult. A vallomásokból kiderült, hogy nem vetette meg az italt, de munkavégzés közben sohasem részegedett le.

Ellenőrizhetetlen, hogy a vallomások közül melyik fedi a valóságot. Bizonyára mindegyiknek van valós magva.

A kontárbábák munkájának szükségessége is kiderült a periratokból. Hős Erzsébet okleveles bába kihallgatása során kitért arra is, hogy a szegénysorsú lakosokhoz gyakran nem ment ki sem az „úri” magánbába, sem a városi alkalmazásban álló.

Dokumentumok hiányában nem tudható, hogy ez esetben milyen büntetést szabott ki a városi polgármesteri hivatal a kontárkodó bábára. A perek tanúságait Kakusziné levonhatta, mert a későbbi nyilvántartásokból kiderült, hogy 56 éves korában 1880-ban Nagyváradon letette a vizsgát és oklevelet szerzett.⁸¹

Az 1877-ben kontárként felsoroltak közül tudjuk még Kliman Annáról (=Kliman Mátyásné sz. Kitli Anna), hogy szintén nem fiatalon, 51 évesen Budapesten szerzett oklevelet. A perekben is szereplő, Újvároson élő özv. Halász Mihályné Görbe Zsuzsanna (volt Bodáné) 63 évesen Budapesten 1880-ban tett vizsgát és került az okleveles bábák közé.⁸²

A XX. század küszöbén: küzdelem a gyermekági láz megfékezésére

A szülésznők személyi viszonyainak vizsgálata

Az előzőekből is kitűnt, hogy az oklevéllel nem rendelkező bábák közül a többszöri figyelmeztetések és a szigorú büntetések ellenére is többen folytatták munkájukat. Korábban volt arról szó, hogy a szülések utáni elhalálozás okai között leggyakrabban a gyermekági láz szerepelt. Az orvosok a nagyobb szakértelem és a megfelelő higiénia betartásával megelőzhetőnek tartották ezt a betegséget. A vallás- és közoktatási miniszter 1883. július 24-én rendeletet adott ki a szülészeti személyzet viszonyainak a felmérésére. Az utasítás ennek célját többek között a következőképpen indokolta: „A tudomány mai állása szerint a gyermekági láz fertőzési kor, és ezen fertőzés közvetítői az orvosok egyező tapasztalatai szerint leginkább a szülésnél segédkező tudatlan és fegyelmeztetlen bábák... a gyermekági láz pusztításának meggátolása végett a bábáknak kellő kiképzésére, s a bába ügy rendezésére kívánatos lévén az ez irányban teendő intézkedések tüzetes megállapítása céljából mindennek előtt a szülészeti személyzet mai napi állásának kiderítése szükséges.”⁸³

Az országos rendelet hatásosabbá tétele érdekében dr. Novák József városi főorvos felhívást intézett a városban dolgozó szülésznőkhöz. Nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy csak szakképzett bábák gyakorolhatják a munkát. A gyermekági láz pusztítását saját maga is tapasztalta, ezért szigorúan elrendelte, hogy a nem

⁸¹ CsML mtfi 1883.

⁸² Uo.

⁸³ MVL vtfi 1883.

rendes lefolyású szülésekhez orvost hívnak. A bábák kötelességérzetén és szakmai hiúságán kívül a főorvos ebben a levélben a szülésznők iránti bizalmát is kifejezte, felvetve azt a gondolatot, hogy ő biztos benne, a bábák nem feledkeznek meg kötelességükről és nem lesz szükség a szigorú rendelet alkalmazására.⁸⁴

Makón az 1883-as statisztikai adatok szerint — amelyet az országos összesítéshez készítettek el — 20 bába közül 18 volt okleveles. Közülük 13 Budapesten, 5 Nagyváradon szerezte diplomáját. A felszerelések vizsgálatából kiderült, hogy olló, vászon-szalag, klistélyfecskendő, húgycsap, minden bába eszközei között szerepelt. Szappan csak egy esetben hiányzott. A fertőtlenítéshez szükséges 10%-os karbolos víz csak öt, körömkefe és irrigátor pedig egy-egy bába felszerelésében volt megtalálható.⁸⁵

Tauffer Vilmos értékelő összesítésében hangsúlyozta, hogy mind a bábák fizetésében, mind pedig a területi elosztásban nincs egység. Az országban mindenütt megfigyelhető jelenség volt vidéken a bábák hiánya, a városokban a túlságos felszaporodásuk. Az egész országra kiterjedő kimutatásból a Csanád megyei és makói adatokat emelem ki, néhány más várost pedig összehasonlításként mutatok be.⁸⁶ Az adatokat a 7. táblázat mutatja.

Évenként egy bábára jutó szülések száma a megyében átlagosan 50, Makón 73,3, Aradon 18,1, Brassóban 36,9, Nagyváradon 25,3.

A hivatalos javadalmazásban is nagy különbségek mutatkoztak, mint a megélhetés lehetőségében is. Makón pl. a bábáknak több mint a fele élt csak a bábáság után. Számokban ez a következőképpen tükröződik.

	Csanád m.	Makó	Arad	Brassó	Nagyvárad
Bábák száma:	81	20	82	34	53
Csak bábáságból él:	34	13	66	34	13
Más jövedelem:	47	7	16	—	40

Az 1883-as összeírás szerint Makón név szerint a következő bábák dolgoztak.⁸⁷ Farkas Antalné 51 éves, városi bába; Harsányi Lajosné 41 éves, Dégi Mária 34 éves, Kecskeméti Eszter 44 éves, Blaskó Anna 52 éves, Harcsa Andrásné 43 éves, Hős Erzsébet 61 éves, Kakuszi Mihályné 59 éves, Szabó Erzsébet 39 éves, Horváth Jánosné 56 éves, városi és megyei kórházi bába; Friedman Katalin 45 éves, Igaz Imréné 31 éves, Szkrum Mária 37 éves, Zsaszó Jánosné 68 éves, Schwarcz Juli 36 éves, Kliman Anna 55 éves, Barna Jánosné Köteles Teréz 52 éves, özv. Halász Mihályné Görbe Zsuzsanna 66 éves.

Ebben az összesítésben nem szerepelt Tausig Antónia izraelita bába neve. Feltételezhetően ez idős kora miatt történhetett. Más források szerint még 1886-ban is, amikor 71 éves volt, vezetett le szüléseket.⁸⁸

A nyilvántartásban szereplő 2 parasztbábáról a város főorvosa a következőket jegyezte fel: „Szél Ferencné Szatmári Kató nincs oklevele, a Farkas bábának segédje.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ Tauffer Vilmos 1891. A megyéket feltüntető tábla ill. A szabad királyi és rendezett tanácsú városok című tábla

⁸⁷ MVL vtfi 1886.

⁸⁸ U.o.

7. táblázat

A bábák személyi viszonyai az 1880-as években

	Csanád megye (26 község)	Makó	Arad	Brassó	Nagyvárad
Lakosság	75 237	30 063	35 556	29 584	31 324
Szülések száma évenként	4 469,3	1 466,4	1 491	1 255,2	1 246
Bábák száma összesen	81	20	82	34	53
Okleveles bábák száma	34	18	82	34	53
Főorvos által képzett bábák száma	18	—	—	—	—
Parasztbábák száma	2	—	—	—	—
Saját költségén tanult a bábák közül	55	18	—	31	—
Hivatalos alk.-ban ok- leveles bábák közül	18	2	8	2	2
Hivatalos alk.-ban nem okleveles bábák közül	3	—	—	—	—
Hivatalos alk. javadalm. pénzértéke (ft)	1 160	120 (70 + 50)	750	240	540
Magánbábák száma	60	18	74	32	51
Csak bábaságból él	34	13	66	34	13
Más jövedelemforrás is	47	7	16	—	40
1 bábára jutó szülések száma évente	50	73,3	18,1	36,9	25,3
Fölösleges bábák száma	2	8	60	15	30

özv. Kiss Györgyné Fejes Róza 53 éves, nincs semmi oklevele, 28 év óta gyakorol bábaságot. Nincs semmi eszköze a szüléshez, részeges tanyai.” Mindkét esetben jelen vannak azok a jellemző tulajdonságok és esetek, amelyekről a kontárbábák pereinél említést tettünk.

Érdeemes megjegyezni, hogy Tauffer Vilmos kimutatása szerint 1882—1890 között végzetkekből Makón még 14 bába telepedett le, növelve ezzel is a szerinte fölösleges bábák számát. Véleményem szerint ez csak a vidéki helyzethez viszonyítva tekinthető „fölöslegesnek”.

Az 1891-ben nyomtatásban is megjelent számadatokat érdemes összevetni a vármegye tiszti főorvosának irataiban talált névjegyzékben felsorolt adatokkal. E szerint Csanád megyében 16 bába található:

Nagylak	3	Magyarcsanád	1
Battonya	3	Apátfalva	1
Mezőkovácsháza	2	Sajtény	1
Csanádpalota	2	Tornya	1
Földeák	2		

Az 1881-es tiszti főorvosi adatokat több vonatkozásban is igen pontatlannak találtam.⁸⁹

Rendszabály-szabályrendelet (1890, 1894)

A gyermekági láz megfékezésére tett intézkedések közül csak egy lépés volt a személyi viszonyok feltárása. 1885. szeptember 2—6-a közötti országos orvoskongresszus egyik napirendi pontja is érintette ezt a kérdést.

A kongresszuson Makót dr. Novák József városi főorvos képviselte, akit az ott ért benyomások és információk is megerősítették abban, hogy a gyermekági láz megelőzésére Makón is nagyobb súlyt kell fektetni.⁹⁰ Csanád vármegyében a hivatalos jelentések szerint gyermekági lázban meghalt betegek száma 1879—1886 között 175 volt.⁹¹

Év	Meghaltak száma	Év	Meghaltak száma
1879	23	1883	22
1880	21	1884	16
1881	18	1885	33
1882	21	1886	21

A vallás- és közoktatási miniszter által 1889. március 25-én kelt — már idézett — 2771-es számú rendeletet Meskó Sándor, Csanád megye alispánja 1889. április 19-én azzal az utasítással továbbította valamennyi járási főszolgabírónak és Makó város polgármesterének, hogy a rendeletben foglaltakat minden címzett szigorúan tartassa be és hatáskörében mindent kövessen el az abban elrendelték pontos megtartásáért.⁹²

A rendelet értelmében dr. Hoffer Lipót külterületi városi orvos Major Miklós polgármesterhez 1890. február 28-án írt jelentésében felhívja a figyelmet arra, hogy a szülésznők nem tartják be a tisztaságra és a fertőzés megelőzésére szolgáló utasításokat. A tisztátalan kézzel és eszközökkel a baba szinte beoltja a szülő nőt a halálos betegség csírájával. Hoffer Lipót szükségesnek tartaná, hogy a halottkém a halottszemle alkalmával fokozottan figyelne arra, hogy mi okozta a halált. Ha feltűnően sok lenne a hasonló betegségben elhalálozott nők száma, szükségesnek tartaná az okok kivizsgálását. Feltételezte, hogy a fertőzés forrása ugyanaz az illető. Pl. mint írja: „... kerületemben a múlt héten négy szülő nő esett — tudtommal — ily gyermekági láz áldozatává... Ezen négy elholtak közül háromnál egy és ugyanazon szülésznő segédkezett, mely utóbbi aztán szintén ezen betegségben halt meg...”⁹³

⁸⁹ CsML. mtfi 1881.

⁹⁰ MVL vtfi 1885.

⁹¹ Tauffer Vilmos 1891. IV.

⁹² MVL PHI 309/1889.

⁹³ Uo.

Hoffer Lipót jelentése alapján dr. Fodor János városi tisztiorvos egy kibocsátandó óvó rendszabály tervezetet dolgozott ki, amelyet a városban működő többi orvos javaslataival kiegészített.⁹⁴ Ez az óvó rendszabály 1890. április 15-én Meskó Sándor alispán körrendeletként látott napvilágot. A Makón dolgozó 19 bábát Major Miklós polgármester május 23-án összehívta, ahol a rendeletet ismertette.⁹⁵

A rendszabály kimondja az 1889-es országos rendelet részletes ismertetését, amely elsősorban a szülés körül kialakítandó higiéniai előírások szigorú betartását írja elő. A jobb és hatásosabb ellenőrzés érdekében a szülések jegyzőkönyvét pontosan kell vezetni, amelyet a felettes hatóságnak havonta egyszer be kell mutatni. A hatósági orvos köteles évente kétszer a körzetéhez tartozó bábákat ellenőrizni.

A rendszabály megtiltja a szülésznőknek a gyógyítást és a kuruzslást, különösen a mesterséges korai szülés (abortus) előidézését. A halottkémnek a gyanús eseteket jelentenie kell.⁹⁶

A bábák ügyének rendezése 1894-ben folytatódott. A város képviselő-testülete november 14-én tartott rendes havi ülésén elfogadta a hatósági és a magánszülésznők fizetését rendező díjszabást.⁹⁷

A szabályrendelet kimondja, hogy minden bába, aki a városban akarja hivatását gyakorolni, oklevelét köteles Makó város polgármesteri hivatalánál bemutatni, ahol megkapja a vezetendő szülésznői könyvet.

Fizetésüket a következőképpen határozták meg:

- minden szülésznő a szülésnél való segédkezésért és az azt követő 7 napon át való egyszeri látogatásért a város belterületén 3 frt-t, külterületén 4 frt-t kérhet;
- minden ezen túl levő látogatás alkalmával a belterületen 30 korona díjat kérhet.

Kimondja a szabályrendelet, hogy minden szülésznő, ha hívják, köteles a szülő nőnél megjelenni. Városi szülésznők a teljesen vagyontalanokat ingyen kötelesek ellátni. A városon kívül eső területekre csak akkor köteles a szülésznő elmenni, ha érte kocsit küldenek.

Az 1890-es rendszabály és az 1894-es szabályrendelet hosszú ideig meghatározta és a lehetőséghez képest egységessé tette a Makón dolgozó szülésznők munkáját és díjazását.

Városi bábák ügye, 1890

Az 1871-ben bevezetett városi bábák alkalmazásakor 4 volt a város pénztárából fizetett bábák száma. Ez nem maradt meg ennyinek. 1890-ben az egészségügyi bizottság ülésén úgy merült fel a kérdés, hogy *még egy, harmadik* városi szülésznői állás bevezetése szükséges. Eddigi kutatásaim alapján 1877-ig biztosan visszavezethető a 4 városi bába alkalmazása. Nem sikerült megállapítani, hogy mikor és milyen körülmények között csökkent le ez a szám az eredeti 4-ről 2-re. A városi bábák fizetésének nyilvántartásából tudjuk, hogy 1883-ban már csak két személy kapott 50—50 frt-t, ugyanígy 1884-ben és 1885-ben is.

Az egészségügyi bizottság ülésén (szeptember 20-án) ismét dr. Hoffer Lipót volt a probléma felvetője. Elmondta, hogy Újvárosnak, a város legszegényebb sorsú lakóinak rossz az egészségügyi ellátása. Mivel sem a városi orvos, sem a városi szü-

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ József Attila Múzeum Adattára 257.

lésznő nem lakik helyben, így a leginkább rászorultak nem jutnak gyors és szakszerű ápoláshoz. Javasolta, hogy tekintettel a közelgő tisztújításra, olyan szülésznőt válasszanak, aki Újvároson vagy ennek közelében lakik. Az egészségügyi bizottság a felvetett gondolatot továbbfejlesztette, s kimondta, hogy egy harmadik városi szülésznői állás rendszeresítésére van szükség. Az alkalmazást olyan megszorítással hajtsák végre, hogy a választandó szülésznő állandóan a Honvéd és Bécs városrészekhez legközelebb eső Hosszú utcán lakjon. A városi tanács elfogadta a javaslatot, elismerve, hogy „...két városi szülésznő ily nagy helyen fekvő városnak, mint Makó városa megfelelni alig képes”, s október 17-én tartott ülésén ennek szellemében döntött.⁹⁸

A hivatalos utat végigjárt irat a Csanád megyei egészségügyi bizottság határozatával 1891. július 1-vel lépett életbe. Az újonnan alkalmazott bába fizetését is évi 50 frt-ban állapították meg, melynek 1891-re eső részét a város közpénztárából az „előre nem látható” kiadások rovatából kellett kiutalni.⁹⁹

Az említett 1891-es tisztújító közgyűlésen — mint arról a korabeli sajtó is beszámolt¹⁰⁰ — Farkas Antalnét egyhangúlag, Viday Károlynét szavazattöbbséggel választották meg városi szülésznőnek. Viday Károlyné — ilyen néven — nem szerepel az 1889-es név- és címjegyzékben¹⁰¹, amelyben a városban dolgozó szülésznők házszámait megjelölésével kerültek nyilvántartásba.

Házszám	Név	Utcanev házszámmal
3031	Tombotzki Amália	Szt. István tér 21.
2992	Dégi Mária	Vörösmarty u. 4.
1901	Kliman Mátyásné	Bajza u. 36.
1951	Harsányi Lajosné	Bajza u. 7.
1961	Fazekas Jánosné	Megyeház u. 34. Ma Felszabadulás u.
1957	Barna Jánosné	Megyeház u. 26. Ma Felszabadulás u.
1674	Horváth Jánosné	Kiss János tábornok u. 21.
1597	Weinstein Salamonné	Deák F. u. 5.
1341	Földházi Ferencné	Luther u. 26.
357	Özv. Farkas Antalné	Bolygó u. 11.
872	Görbe Zsuzsanna	Ágyú u. 19. v. 21.
347	Szabó Erzsébet	Wesselényi u. 17.
396	Szőke Otilla	Balassa u. 2. v. 4.
198	Erdei Jánosné	Perczel u. 38.
2831	Harcza Andrásné	Kálvin u. 14.
177/b	Dán Antalné	Bethlen u. 74.
1556	Pócsi Györgyné	Tulipán u. 17.
289/a	Friedman Kata	Bolygó u. 5. v. Eötvös u. 40.
2363	Molnár Luiza	Héderváry u. 26.

Érdeemes kicsit részletesebben megvizsgálni a bábák és az évenkénti születések számának alakulását. A Tauffer-féle összeírás alkalmával (1883) 5 éves átlaggal az évenkénti születésszám 1466 volt. Ekkor a városban 20 bába dolgozott. A 90-es évektől már megfigyelhető ez a később is jellemző tendencia: a bábák száma nő, a születések száma csökken.¹⁰²

⁹⁸ MVL Közgy. Jkv. 1890.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ Maros XXI. évf. 76. sz. 1890. szept. 21. 2.

¹⁰¹ MVL PHI 5199/889.

¹⁰² MVL PHI, Polgármesteri jelentések

Az okleveles bábák és születek száma 1890—1901

Év	Bábák száma	Születek sz.	Év	Bábák száma	Születek sz.
1890	19	1440	1897	23	1289
1891	20	1392	1898	32	1205
1893	23	1498	1900	32	1236
1894	25	1370	1901	37	?
1896	26	1260			

1891-től, mint láttuk, 3 szülésznő volt városi alkalmazásban. 1898-tól a városi pénztárból külön tanyai bábaasszonyt is fizettek.

A városban dolgozó szakképzett szülésznők számának nagyarányú növekedését segítette, hogy 1884-től a Szegedi Bábaképző Intézetben is megindult a bábaképzés. Szeged közelsége hozzásegítette a környékbeli asszonyokat a szakképzettség megszerzéséhez. A Makón dolgozó bábák többsége Szegeden végzi a tanfolyamot. Pl. 1901-ben a 37 szakképzett szülésznő közül 29 itt szerzett diplomát.¹⁰³

A 37 okleveles bába közül *Bojtár Szél Viktória*, *Csorba Imréné* és *Katona Jánosné* volt városi alkalmazásban. Nem találtam a névsorban Kovácsné Kecskeméti Lídia nevét, akinek 1883-ban kiállított oklevele nemrég került a József Attila Múzeum gyűjteményébe. Feltételezhető, hogy a városban dolgozott, mert itt temették el 1930-ban. Oklevelét Budapesten állították ki. 46×64 cm, pergamen, széle több helyen hiányos. Az egyetem pecsétjével ellátott viasz is hiányzik az oklevélről. Szövege két jól elhatároló részre osztható. Felső részén réznyomatos nyomtatott nagybetűs szövegrészben a kibocsátó intézmény szerepel. A dokumentumot az egyetem dékánja és jegyzője aláírással látta el. Az oklevélen az alábbi szöveg olvasható. (10. kép)

„Mi Magyar Királyi Tudományos Egyetem Orvosi Kar' Elnöke Dékánja és tanárai ezennel nyilván meg ismerjük, és mindeneknek, a kiket illet, tudtára adjuk:

Mi szerint tisztességes Kecskeméti Lídia Kovácsné asszony 24 éves ev. helvét val. csanádm makó(i) az előírt tudományok megtanulása után, a Felső által rendelt szigorú próbatételt a bába mesterségből, hogy ennek gyakorlására jogot nyerje(n) és hó alulírt napján kiállván, ez alkalommal, szerzett ügyességének és tulajdonává tett tudományának oly tanúságát adta, hogy feleleteivel a vizsgá(n) mindnyájan meglegedének. Azért mi őt, a reánk Felsőes Urunk Császár és Királyunk által ruházott hatalomnál fogva, alkalmas és tapasztalt B(ábának) ismerjük, nyilatkoztatjuk és megerősítjük és pedig úgy, hogy őt mindenki annak ismerni tartozzék, és őt mindenütt, nemcsak Magyarországon és kapcsolt R(észei)-ben, hanem a Felsőes Ausztriai ház minden örökös tartományaiban is, a bécsi és prágai egyetemeken oklevelezett bábákkal mesterségét egyenlő joggal gyakorolhassa, úgy mindazon által, hogy a mi orvosi karunk előtt letett esküjéhez magát alkalmazza. Ezeknek hitelül említett tisztességes Kecskeméti Lídia Kovácsné asszonynak kiadtuk ezen az orvosi kar nagyobb pecsétével, s a Dékán s Jegyző Urak sajátkezü aláírásaikkal megerősített Oklevelet. Kelt Budapesten Magyarországon boldogasszonyhó huszonkettedik napján, ezernyolcszáz nyolevan harmadik évben.”

Az okleveles bábák száma nemcsak Makón, hanem az egész megyében nőtt. 1901-ben a megye 26 településén 82 bába dolgozott.

¹⁰³ CsML mtfi 1901 — az 1901-re vonatkozó összes adatot itt találtam.

10. Bábaoklevél, 1883. (József Attila Múzeum tulajdona)

9. táblázat

Csanád megyében dolgozó bábák száma 1901-ben

Település	Bábák sz.	Település	Bábák sz.
Nagylak	11	Apátfalva	2
Battonya	10	Kunágota	2
Csanádpalota	7	Ref. Bánhegyes	2
Mezőhegyes	6	Ref. Kovácsháza	2
Sajtény	6	Végegyháza	1
Földeák	4	Tornya	1
Tótbánhegyes	3	Magyarcsanád	1
Kevermes	3	Ambrózfalva	1
Mezőkovácsháza	3	Magyarbánhegyes	1
Lele	2	Kiskirályhegyes	1
Pitvaros	2	Dombíratos	1
Apáca	2	Alberti	1
Kisiratos	2	Nagymajláth	1

Okleveles bábák Makón 1901—1902-ben

Ssz.	Név	Születés éve	Vallás	Oklevelezés helye	Oklevelezés ideje	Hiva- talos állása	Fize- tés (ko- rona)
1.	Ábrahámné Erdei Klára	1858.	ref.	Szeged,	1892.	magán	
2.	Ádók Mária	1877.	rk.	uo.	1896.	ua.	
3.	Barna Anna	1862.	rk.	uo.	1900.	ua.	
4.	Bojtár Széll Viktória	1868.	ref.	uo.	1895.	városi	100
5.	Braunstein Adolfné	1864.	izr.	Nagyvárad	1889.	magán	
6.	Brutzáné Horváth Veronika	1860.	rk.	Szeged,	1898.	ua.	
7.	Bubelényi Takács Regina	1867.	rk.	uo.	1893.	ua.	
8.	Csorba Imréné	1858.	gör. k.	uo.	1895.	városi	100
9.	Csikós Rozália	1859.	gör. k.	uo.	1891.	magán	
10.	Doránszki Károlyné Dégi Mária	1849.	rk.	Budapest,	1876.	ua.	
11.	Igaz Julianna	1854.	rk.	Szeged,	1890.	ua.	
12.	Igaz Gyurász Erzsébet	1864.	ev.	uo.	1897.	ua.	
13.	Katona Jánosné	1855.	gör. k.	Nagyvárad,	1885.	városi	100
14.	Kasza Róza	1860.	rk.	uo.	1894.	magán	
15.	Kiss Bajusz Rozália	1874.	rk.	Szeged,	1897.	magán	
16.	Kovács Rozália	1855.	rk.	Szeged,	1884.	ua.	
17.	Kovács Vojtai Etel	1864.	rk.	uo.	1898.	ua.	
18.	Kozonkainé Ábrahám Klára	1873.	rk.	uo.	1901.	ua.	
19.	Major Julianna	1869.	gör. k.	uo.	1894.	ua.	
20.	Mihálovics Teréz	1872.	gör. k.	uo.	1897.	ua.	
21.	Nacsáné Kurai Etel	1867.	rk.	uo.	1901.	ua.	
22.	Németh Erzsébet	1865.	ref.	uo.	1895.	ua.	
23.	Pásztor Rozália	1863.	rk.	uo.	1893.	ua.	
24.	Péntek Emília	1870.	rk.	uo.	1897.	ua.	
25.	Pócsiné Szikrai Éva	1838.	gör. k.	Nagyvárad,	1879.	magán	
26.	Péli Julianna	1860.	rk.	Szeged,	1890.	ua.	
27.	Strahl Dávidné	1846.	izr.	Kolozsvár,	1870.	ua.	
28.	Szabó Erzsébet	1844.	ref.	Budapest,	1880.	ua.	
29.	Szalainé Köteles Viktória	1874.	ref.	Szeged,	1901.	ua.	

Szsz.	Név	Születés éve	Vallás	Oklevelezés helye	ideje	Hivatalos állása	Fizetés (korona)
30.	Szilágyi Rozália	1859.	rk.	uo.	1889.	ua.	
31.	Schwartz Hermina	1857.	izr.	uo.	1891.	ua.	
32.	Tóthné Tamás Júlia	1872.	rk.	uo.	1898.	ua.	
33.	Vargáné Hoffer Mária	1857.	rk.	Szeged,	1894.	ua.	
34.	Volánszky Alojza	1850.	rk.	Nagyvárad,	1885.	ua.	
35.	Vozarik Györgyné	1861.	ág. ev.	Szeged,	1893.	ua.	
36.	Murvainé Pállagi Viktória	1878.	gör. k.	uo.	1902	ua.	
37.	Ádám Kovács Etel	1869.	ref.	uo.	1901.	ua.	

Bábaság a XX. században

A XX. században a szülésznőkre a már említett 1902, illetve 1903-as országos rendelet határozatai vonatkoztak. A Makón dolgozó bábák munkáját az 1890-es megyei körendelet, az 1894-es, majd az azt hatályon kívül helyező új, 1920-as szabályrendelet határozta meg. Az anyák és csecsemők védelmére létrejött Országos Stefánia Szövetség makói csoportja 1920-ban alakult. Célja a szociális segélynyújtáson kívül a szülés minél tökéletesebb lebonyolítása és az újszülött egészséges eljődésének biztosítása.

A született gyermek					A szülők			
Profil szám	Néve melyre keresztelendő	nem	születési napja	valása	név	foglalkozása	lakás a ház számával	A keresztelők neve és lakás
1	Etel	nő	4	1899	Kovács Ádám			
9	Hermina	nő	17	1857	Schwartz Hermina	1891		
10	Etel	nő	18	"	Tóth Tamás	1898		
11	Hermina	nő	21	"	Vargáné Hoffer Mária	1894		
12	Miklós	fiú	24	"	Schwartz Hermina	1891		
13	Etel	nő	28	"	Vozarik György	1893		
14	Etel	nő	5	"	Murvainé Pállagi Viktória	1902		

11. Szülésznői Könyv, 1901. (Makó Város Levéltárának tulajdona)

Az 1920-as szabályrendelet érvényességi idejére vonatkoznak az adatközlők visszaemlékezései is. A kutatásaim ideje alatt már nem találtam igazi bábaasszonyt, ezért a munkájukat a szülő nők oldaláról megközelítve, az ő visszaemlékezéseik alapján mutatom be.

A szabályrendelet részletes ismertetése előtt tekintsük át Joó Imre adatai alapján¹⁰⁴ Makó 1920-as közegészségügyi helyzetét.

Lakók száma: 37 141
Területe: 46 709 kh.

A lakosságból:
belterületen él: 30 017 fő
külsőterületen: 7 121 fő.

Helyben lakó orvos:
1 megyei főorvos
1 városi ügyvezető orvos
2 városi kerületi orvos
1 járási tiszti orvos
1 kórházi igazgató főorvos
2 kórházi osztályos főorvos
17 magánorvos

Helyben: 8 gyógyszertár, 250 ágyas kórház

Van: lakóház 7746
artézi kút 86
korcsma 46
közfürdő 1

Helyben lakó szülésznő:
6 városi bába
25 magánbába

Az új szabályrendeletet a városi tanács előterjesztésére az 1920. október 11-én összeült képviselőtestületi ülésen fogadták el. Ez az új szabályrendelet meghatározta a város területén működő hatósági (városi) és magánszülésznők teendőit és a munkájukért igénybe vehető díjakat is.¹⁰⁵

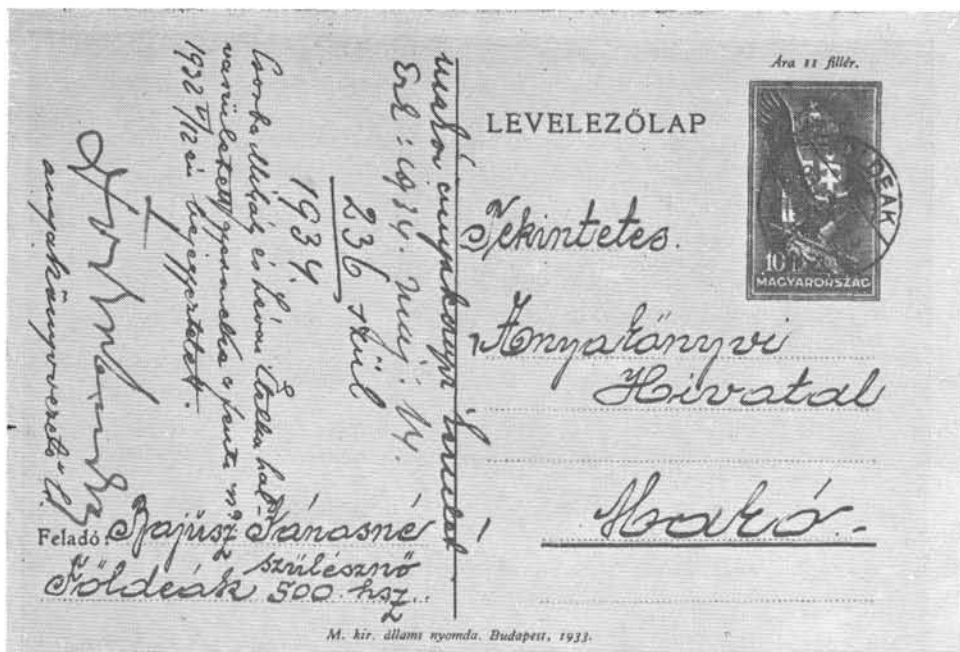
Ismételten kimondja, hogy csak okleveles szülésznő működésére adható ki engedély. Megismétli és megerősíti az 1902. rendeletben foglalt utasítások egy részét: a felügyelő szervről, az adminisztrációról (szülések jegyzőkönyve, illetve ellenőrzési könyvecske vezetése), a címtábla alkalmazásáról.

A bába legfontosabb feladata — mondja ki a szabályrendelet — a szülésnél való segédkezés, amit senkitől sem szabad megtagadni. A város belterületén kívül csak akkor köteles menni a szülésznő, ha érte kocsit küldenek. Ha a tanyai lakos szegény, a várostól ingyenes fogatot igényelhet. Saját lakásán a bába csak családtag terhes vagy szülő nőt fogadhat, mást a hatóság külön engedélyével.

A városi szülésznők — akiknek állását mindig választás útján töltik be — fizetését évi 600 koronában állapították meg. Ennek fejében tartoznak a hatóság hivatalos utasításainak mindenkor pontosan eleget tenni, a rájuk bízott vizsgálatot teljesíteni és a hatóságilag igazolt vagy fizetésektelen szülő nőket ingyen kezelni.

¹⁰⁴ Joó Imre 1931. 36.

¹⁰⁵ MVL Közgy. Jkv. 1920.

Tekintetes Hivatal!

Biztellel jelentem:

Csorba Miklós, Lévai Etelka
 szülőknek, 1934. máj. 12-én. Moakó
 tanyán 34 $\frac{1}{2}$ sz. alatt, „fiú gyermek
halva született.”

Földiák 1934. máj. 13-án
 Bajusz Jánosné
 szülesz.

12—13. Tanyai bába jelentése halva született gyermekről
 (Makó Város Levéltárának tulajdona)

A magánszülésznek az alábbi díjakat kérhették. A város belterületén a szülés vezetéséért 30 koronát, a gyermekágyas látogatásáért és kezeléséért 5 koronát. Ha belterületi bábát hívtak tanyára, a szülés levezetéséért 40, egy-egy látogatásért 7 korona díj illette meg.

Ha városi szülész nőt fizetőképes családnál hívtak, ugyanezt a díjat kapta. Fordított esetben, azaz ha szükség esetén magánszülész nőt hívtak szegény családnál, a munkáért járó díjat a városi pénztárból fizették ki.¹⁰⁶

A szabályrendelet a városban letelepülő és dolgozó magánszülésznek számát nem korlátozta. A századfordulótól kezdve 25—30 között volt a számuk. A születések számában a múlt század végétől erőteljes csökkenés figyelhető meg. A városi fejlődéssel járó polgárosodás átalakította a családról és a házasság céljáról alkotott felfogást. A múlt század utolsó harmadában még Makón is a hagyományos, paraszti társadalom által elfogadott többgyermekes család volt az ideális. A házasságkötés elsődleges célja az utódok biztosítása volt. Erdei Ferenc szavaival élve: „a paraszti osztályszerep elsőrendű követelménye a gyermek produkció volt.”¹⁰⁷ Különösen az első világháborút követően figyelhető meg a hagyományos családról alkotott felfogás megváltozása. A családok már arra törekedtek, hogy az ő gazdasági és egyéni érdekeiknek, elképzelésüknek megfelelően 2—3 gyermeknél ne szülessen több. A századforduló körül már kevesebb gyermek született mint az előző évtizedekben, de a születések számának zuhanásszerű csökkenése az első világháború után szembeötlő.

<i>Év</i>	<i>Születések száma</i>	<i>Év</i>	<i>Születések száma</i>
1900	1236	1920	889
1906	1108	1922	858
1910	1143	1925	815
1912	1137	1927	788
1915	729	1929	749

A táblázat is kimutatja, hogy 60 év alatt mintegy felére csökkent az évenkénti születések száma. Joó Imre az 1920—29-re vonatkozó adatai alapján az egész vármegyére kiterjedően a következőképpen értékeli ezt a folyamatot: „A születési ezrelék ezen 10 éven belül feltűnően csökkenő tendenciát mutat. Lehetetlenség elmenteni szó nélkül e tény mellett. Ha az összetevő eredőket kutatjuk, azt látjuk, hogy általában a városban vagy a nagyobb lakosságú községekben érezhető legjobban a születések számának a csökkenése... Ma még nem beszélhetünk vármegyénk területén egykéről, de a főntvázolt jelenség annak veti előre árnyékát. A városi lakosságnál csökkent legjobban a szaporulat, itt is a legműveltebb, talán a legvagyonosabb elemnél.”¹⁰⁸ Erdei Ferenc ugyanezt a jelenséget így fogalmazta meg: „Makó társadalmában nem általános az egykészség vagy a teljes gyermektelenség, de minden osztályban föllelhető.”¹⁰⁹

A természetes népszaporodás visszaszorítására irányuló születésszabályozás az emberiség történetének legkorábbi szakáiban is megvolt, állapítja meg Gémes Balázs a magzatelhajtással kapcsolatos hiedelmeket feldolgozó munkájában.¹¹⁰ Már Kálmán király törvényei között találkozunk a magzatelhajtás büntetével.

¹⁰⁶ Uo.

¹⁰⁷ Erdei Ferenc 1982. 27.

¹⁰⁸ Joó Imre 1931. 7.

¹⁰⁹ Erdei Ferenc 1982. 75—76.

¹¹⁰ Gémes Balázs 1975. 234.

A törvény kimondja: „A magzatjokat vesztő asszonyok a főesperes előtt vezekeljenek.”¹¹¹ Történelmünk évszázadain végigkísérhető a magzatelhajtás különböző büntetése. Büntetést kapott az asszony, ha önállóan követte el tettét. Szigorúan jártak el az abban segédkezővel is, aki leggyakrabban a bába volt. Az 1902-es utasítás szerint az a bába, aki magzatelhajtást, magzatölést, gyermekelhagyást vagy gyermekcsempészetet követ el, szigorúan büntetettik.¹¹² A hiedelemvilágban fentmaradt adatok bizonyítják, hogy a törvénytől büntetésen kívül milyen következményekkel járhatott a magzatelhajtás.

Legsúlyosabb büntetés a magzatelhajtó asszonyokat halálukkor érte: csak bizonyos cselekedetek végrehajtása után tudott az ilyen nő meghalni. Ezek közé tartozott, hogy csak ha bevallotta titkát, hány gyermeket ölt meg, akkor érte el a halál. Másik büntetés volt, hogy meg kellett enni az elveszejtett magzatot. Vidékünkéről Gémes Balázs két adatot közöl, ami jelzi, hogy az országosan elterjedt hiedelmek itt is ismeretek voltak.

„Addig nem hal meg (az asszony), amíg el nem mondja, hogy hány magzatot tett el a túlvilágra.” (Királyhegyes) „Halála előtt meg kell enni, s a fejét a legnehezebb elrágni.” (Nagyér)¹¹³

A bábáknak fontos szerepük volt a születésszabályozásban, amelynek gazdag tárárt mutatja be a múlt század végéről Temesváry Rezső.¹¹⁴

Leggyakrabban a bábák adták az első tanácsokat a fiatalasszonyoknak a terhesség megelőzésére, esetleg a már nem kívánt terhesség beavatkozás nélküli megszakítására. Hozzájuk fordultak leggyakrabban a nők, ha nem kívánt terhességüktől meg akartak szabadulni.

A terhesség megelőzésének általánosan elfogadott elve volt Makón is, hogy „...ne engedjék össze a magvakat, oszt akkor nincs. Mikor mán érzi a férfi, hogyhát mán mén, vegye ki, osztán kész van... A bába néni monta.” Szülés után gyakran följájlotta a bába segítségét arra az esetre, ha nem akarnak több gyereket.

Ha a megelőzés nem járt sikerrel, akkor került sor a tényleges beavatkozásra.¹¹⁵ Ilyen esetekben felkeresték a bábát, aki valamilyen hegyes eszközzel felnyúlt a méhbe, megsértette, ami után megindult a vérzés. Más bábaasszonyok (feltételezhetően valamilyen mérget tartalmazó) teát itattak az asszonnyal, ami a magzat megöléséhez vezetett.¹¹⁶

Makón is tartották azt az általános elvet, hogy *angyalcsinálás* csak a terhesség korai szakaszában kerülhetett sor. Fele idő után csak ritkán nyúltak a magzathoz. Ha késői terhes nőnél került sor beavatkozásra, ez esetben többször súlyosabb következmények is előálltak, ami nyilvánosságra is került. A bábák és a rendellenes műtetre vállalkozók tisztában voltak tettük súlyosságával, a törvényes büntetéstől félve a legnagyobb titokban, rossz körülmények között került sor a beavatkozásra. Gyakran elvérzett a nő, vagy végleges terméketlenség következett be.

A bábák legfontosabb feladata — mint az 1920-as szabályrendelet is megfogalmazta — a szülésben való segítség, az anya és az újszülött ellátása, 7—10 napig a gondozása.

¹¹¹ Magyar Törvénytár 1000—1526., Kálmán I. törvény, 58. fejezet 113.

¹¹² Magyarországi rendeletek tára 1902. 925.

¹¹³ Gémes Balázs 1975. 250., 251., 253.

¹¹⁴ Temesváry Rezső 1899.

¹¹⁵ A magzatelhajtás más Makón ismert módjairól Markos Gyöngyi idézett mű.

¹¹⁶ A téma részletes történeti feldolgozását lásd. Seregély — Szentgyörgyi 1969.

A családi életről, terhességről, szülésről még a két világháború között is igen kevés ismerettel rendelkeztek az asszonyok. Előfordult, hogy a terhességet is csak akkor vette észre az anya, amikor már nagy volt a hasa, vagy megmozdult a gyermek. A fiatalasszony a szülés idejét sem tudta pontosan kiszámítani, az előjeleit nem értette. A bába — különösen ha már szülés előtt hívták — figyelmeztette az asszonyt. Más esetben meg is kente a terhes nőt. A tapasztaltabb szülő nők azt tartották, hogy amikor a gyereknek „megért a körme” vagy az asszonyt „előveszi a baj”, következik a szülés. A bábáért általában a férj ment, egyúttal értesítette a szülő nő édesanyját vagy anyósát. Gyakran előfordult, hogy későn mentek a bábáért vagy a bába rosszul állapította meg az asszony állapotát, és elment. Ilyen esetekben bába nélkül jött a világra a gyermek.

Korszakunkban a szülés már mindenütt ágyban folyt le. A múlt század végén még szültek az asszonyok földön, illetve széken is. A szülő asszony ágyát az édesanya, ritkább esetben a bába készítette elő.

A bába a szülő nőhöz úgy fordult, hogy „keze alá essön”. A szülést a bábaasszony egyedül vezette le, orvost csak szükség esetén hívtak. Az édesanya vagy anyós a szükséges meleg vízről gondoskodott.

A szülést a terhesség alatti életmódon kívül a bába javaslatára sétálással vagy fürdetéssel is könnyítették. A szülési fájdalmak enyhítésére adott tanácsok közt szerepelt, hogy kapaszkodjon az ágy szélébe vagy a párna csücskébe, sóhajtson nagyokat. A másik bába masszírozta az asszony hasát, majd a végpercen tiszta zsírral kente be a méhszájat. Nehéz szülések esetén előfordult, hogy a bába az asszony hasát lepedővel szorította le, amelynek egyik végét ő, a másikat egy másik személy fogta és így segítette a gyermek világra jöttét.

A szülés körüli szokások és hiedelmek hagyományozódásában fontos szerepe volt a bábának. Különösen az idősebb bábák ragaszkodtak a régi szokások megtartásához, régi gyógymódok alkalmazásához. Makón már nem sok hiedelem fűződik a másához (méhlepény). Gyakorlatban élt még a szokás, hogy a földbe, udvarra, fa alá ásták, de elhalványult a termékenyítő hatásához fűződő hiedelem. Homályosan élt még az emlékezetben, hogy a másával körülkerítették az asszony arcát, illetve „megharaptatták az asszonnyal aztat”, de szintén nem ismert már a célja, hogy az arcról eltűnjön a májfolt, illetve a gyermekágyban ne legyenek utófájásai.¹¹⁷ Az arcon vagy a test más részén keletkezett májfoltot a bábaasszony úgy is próbálta eltüntetni, hogy a gyermekágyi vérzést fölfogó ruhával törölgette meg a foltos testrészt. Ezzel, mint a saját vérével gyógyított. „Aki betarkult, akkor avval a vérös ruhával mögtürüli a bábaasszony, akkor nem láccik aztán.”

Szülés után a gyermeket fehér lepedőbe csavarva félretették, és az anyát „letisztálták”. Rendbe tették az ágyát, kicserélték az ágyneműt. A bába megmosdatta az asszonyt: meleg vizes ruhával letörölgette vagy hiper-mangás vízzel lemosta, mások teljesen lefürösztötték. Hogy az asszony hasa minél előbb visszanyerje eredeti formáját, a legtöbb bába megmasszírozta, kezével eligazgatta, megkente a hasfalat. 1920-tól ezt a módszert tiltották, helyette a hideg vizes borogatást alkalmazták. A vérzés felfogására négyrét hajtott lepedőt vagy pelenkát tett a lába közé.

A bába szülés után 2—3 óra hosszáig még ottmaradt. Nagyon kellett vigyázni arra, hogy ne aludjon el a szülő asszony, mert alvás közben könnyen elvérezhetett. Ezért gyakran „a bábaasszony az úgy cselekedött, hogy mikor végezte a dógát, mindég kiabált. Szóval, beszélt, de ojan hangossan, hogy ne tudják aludni.” Távozása után a családtagok közül figyelt valaki az anyára.

¹¹⁷ Gönczi Ferenc 1906. 46.; Temesváry Rezső 1899. 60.

Az anya után az újszülöttet vette kézbe a bába. Fürdetés előtt leszedte a „mász-kos” testről a „kacaték”-ot, azaz a véres nyálkás váladékot. A kezével lekaparta a zsírt a gyermek testéről. Rendesen a fürösztővízben takarította meg a gyermeket. A magával hozott csővel kitisztította az orrát, kiszedte a „csúnyaságot” belőle. Fürdetésre legalkalmasabbnak a jó minőségű háziszappant tartották.

A köldök szakszerű lekötésére igen vigyáztak. Bekötésre köldökfáslit vagy „ködökkötőt”, „ködökruhát” használtak. A bába kicsit visszanyomta a gyermek elkötött köldökét, amelyre egy kis darab összehajtott ruhadarabot helyezett, majd a köldökruhával körbetekerte.

Az első fürdetéshez régen igen sokszínű, mágikus cselekedetek járultak. Sok helyen a gyermek egész fejlődését és a családba fogadás rítusát ekkor végezték. Makón a fürdetéshez kapcsolódóan csak néhány mozzanat maradt fenn. A bába néni „mondott valami bolondságot, hogy nagyra nőjél. Aztán rácsapkodott a kis fenekire. Megfogta a két kis lábát, s így felemelte.” Vagy azt mondták: „Nagyot nőjél! Akkora légy, mint apád!”

A fürdetés módjára is a bába tanította meg az asszonyt.

A bába tanácsolta a szülőknek, hogy tegyék el a gyermek köldöksinóráját. Szokás szerint 7 éves korában kellett a megszáradt köldöksinórt a gyermek kezébe adni, hogy azt bontsa ki. Ha a feladatot sikeresen oldja meg, akkor ügyes, más adatok szerint boldog lesz az életben.

Ha az újszülött életképtelennek bizonyult, a bába megkeresztelte. Ez a Mária Terézia korabeli rendelet mint népszokás él az emberek tudatában. „Szükségkörösz-tőlő” vagy „bábakörösztség” volt a neve.

A szülés után 7–10 napig járt a bába a gyermekágyashoz az anyát és az újszülöttet rendbe tenni. Ha a szülés nem volt teljesen sima, akkor a lelkiismeretes bába naponta többször is megnézte az asszonyt, bár ez nem tartozott a kötelezettségei közé. A bábák szükség esetén tanácsokkal is ellátták az anyát, ha az újszülött nem szopott, hoztak neki mellszívót.

Amelyik bábának mosóasszonya — az iratok szerint segédje — is volt, az csak az anyával és a csecsemővel foglalkozott, a mosást a mosóasszony végezte.

Egy bábának egyszerre több újszülöttje is lehetett. Ilyen esetben egymás után az általa kialakított sorrendben ápolta le őket. Ha tanyára kellett menni, akkor a szülő nő családjának kellett a naponkénti el- és visszaszállításáról gondoskodni.

A gyermekágy időtartama hat hét. Ezt az időt tartották elegendőnek arra, hogy az asszony visszanyerje erejét, egészségét. Szigorú rend szabályozta életét, mert a néphit ezt az időszakot tartotta mind az újszülött, mind a gyermekágyas részére a legveszélyesebbnek.¹¹⁸ A kötelező pihenési időt nem tudta mindenki megtartani. A szegények folytatták a munkát szülés után szinte azonnal, mások két-három hétig pihentek. Ez alatt a hat hét alatt nem kellett végig feküdni, az asszony fokozatosan szoktatta magát a munkához. A gyermekágyasnak nem volt szabad megerőltetnie magát, amire a bábaasszony is figyelmeztette.

A bábának fontos feladata volt a keresztelőn. A családok egy részénél ekkor találjuk meg az újszülött életének, szerencsésének befolyásolására szánt cselekedeteket, hiedelmeket. A múlt század végén és a 10-es években még az volt a szokás, hogy nagyon hamar, sokszor még aznap vagy másnap megkeresztelték a csecsemőt. Később ez az időpont két-három héttel is eltolódott. Ez esetben a bába munkája a keresztelőn ért véget. Minden bábának volt egy csipkés vagy hímezett terítője („körösz-tőlőtakaró” vagy „körösz-tőlőpaplan”, amit magával vitt. A keresztelőre ünneplősen felöltözte-

¹¹⁸ Markos Gyöngyi i.m.

tett gyermeket ezzel takarták le. A bába szertartásmester szerepe a keresztelőn a katolikus családoknál maradt fenn tovább. A keresztelőre induláskor ő mondta: „Pogányt viszünk, keresztényt hozunk.” Néhányan emlékeztek rá, hogy indulás előtt a bábaasszony nagyon szép beszédet mondott az édesanyjáról, az édesapáról.

A templomi szertartáson a keresztyán és a bábán vagy helyettesén kívül más nem vett részt. A bába mondta be a papnak az újszülött adatait, ő segítette le a csecsemő fejről a sapkát. Hazaérkezve a bába mondta: „Pogányt vittünk, keresztényt hoztunk.” Másutt a csecsemőt kísérő szöveg közben az újszülöttet letették a földre, és onnan valakinek föl kellett kapnia. Másutt az ágy alá tették az újszülöttet, „a bába néni mondta, az apja vegye ki.” Szokásban volt, hogy a nagygerenda alá tették a csecsemőt, és a bába ekkor beszédet mondott. Utána a keresztyánynak kellett felemelni a gyereket, és mondani: „Akkorát nőjön, egészséges legyen!” Református családoknál hazaérkezéskor az asztalra tették az újszülöttet, s közben mondták: „Mögygyüttünk az új keresztyénnel! Kérjük a ház áldását rá!” E szokáscelekvés magyarázata, hogy olyan jó legyen a gyermek, mint egy falat kenyér, feledésbe merült.

A bába hivatalos volt a keresztelői ebédre is. A katolikus családoknál ő irányította az étkezés mozzanatait, a köszöntőket.

A bába munkája a keresztelővel véget ért.

Munkájáért a fizetést általában a szülés után, ritkábban munkája végeztével kapta meg. Bére — mint láhattuk — pénzben volt megállapítva, amit átválthatott terményre is. A hivatalos fizetésen túl gyakran dupláját is megadták a bábának, hogy vigyázzon a rábizottakra. Nem hivatalosan az első gyermek születése mindig többre került. A gazdagabbak bőkezűbben fizettek, különösen, ha fiú volt az elsőszülött. Láhattuk, hogy a szülésznők nem tartoztak a város legszegényebbjei közé. Elképzelhető, hogy ezért is választották többen ezt a szakmát.

A hivatalos felvételi szempontok azt írták elő, hogy 20—40 év közötti erkölcsi és egészségügyi bizonyítvánnyal rendelkező nők jelentkezhetnek bábának. Írni-olvasni vagy legalább olvasni tudni kell, s ne legyenek a terhesség második szakaszában. A gyakorlatban a gyermekes anyák előnnyel bírtak. „Oly bába-növendékek, kik a szülésznői hivatás teljesítésre testileg alkalmatlanok, vagy pedig a kellő ismeretek elsajátítására megkívántató lelki tehetségekkel nem bírnak, a tanfolyam alatt elbocsátatnak.”¹¹⁹ Ez az előírás a lelki adottságokat nem részletezi. Makón azt tartották igazán jó bábának, aki megbízható szakmai ismeretekkel rendelkezett. Hamar elterjedt a híre, ha valakinek a keze alatt sokan meghaltak. Fontos volt a jó kapcsolatteremtés képessége, a jó humor és közvetlenség. Ha egy-egy család megszokott egy bábát és elégedett volt munkájával, akkor mindig azt hívták.

*

Az 50-es évek közepétől Makón is egyre többen szültek a kórházban, majd véglegesen megszűnt a háznál való szülés. A bábák egy része kórházi szülésznő lett, mások egészen új munkaterületen helyezkedtek el.

A bábák munkája meghatározó szerepet töltött be egy-egy település életében, befolyásolták népességének alakulását. A munkáját szerető, jó szakértelemmel rendelkező szülésznők segítettek, hogy egészséges újszülöttek jöjjenek a világra, ezzel mintegy biztosították az élet folytonosságát.

¹¹⁹ Dárday Sándor 1897. 322—323.

Ehhez két dologra elengedhetetlenül szükség volt. Egyrészt biztosítani kellett a megfelelő egészségügyi személyzet létszámát, azok megélhetését, a megfelelő élet-körülmények biztosítását. Másrészt szigorúbb rendeletekkel, ezek betartásával, következetes odafigyeléssel háttérbe kellett szorítani a hozzá nem értők munkáját, akik gyakran igen nagy károkat okoztak.

A makói történeti—néprajzi adatok vizsgálatából egyértelműen kitűnik ez a két-irányú tevékenység. Néhány sajátosság is megfigyelhető.

Megállapítható, hogy az országos rendeletek végrehajtásánál mindig figyelembe vették a helyi lehetőségeket. A városi tanács — felismerve az intézkedések szükségességét — sokszor megelőzve az általános útmutatást, helyileg intézkedett. Így pl. az 1876-os országos törvényt megelőzve, amely szigorúan tiltotta a kontárbábák munkáját, már az 1850-es években komoly intézkedéseket adott ki.

A városi bábarendszer bevezetésével a legszegényebb sorsú lakosság számára is biztosítva volt a szakképzett ellátás. A város településrendszerére jellemző tanyásodás szükségessé tette, hogy a belterületen kívül is dolgozzanak városi pénztárból fizetett bábák. Ez rendkívül fontos volt a szegényparasztok és a tanyásbéresek számára, mert a gazdák szülés idejére a városi házukba költöztették haza asszonyaikat, és a városi magánszülésznök munkáját vették igénybe, de a szegények kint maradtak a tanyán.

A bábáknak fontos szerepük volt a hagyományok ápolásában. A születés körüli szokások és rítusok sok esetben az ő közvetítésükkel maradtak fenn és terjedtek tovább. Életükre, munkájukra vonatkozóan maradtak még nyitott kérdések a későbbi kutatók számára is.

ADATTÁR

I.

A rom. Cath. egyház Főtiszt. lelkészi hivatalának Helyb.

A városi egészségügyi bizottság előterjesztése folytán a hivatalos állomásomnál fogva is, a már nagyon elszaporodott kontárbábák működését teljesen elenyésztetni szándékozván.

Hivatalos tisztelettel megkeresem, miszerint a közönség figyelemzetése végett a :/. alatti hirdetményt szöszékből közzé tenni sziveskedjék.

A cél kivitelében hasznos segédkezet nyújthatnak a Nagyt. lelkész urak s erre nézve közreműködésüket kérem is. ha keresztelesek alkalmával puhatolják hogy a szülésnél ki nyújtott segéd kezét s ha látják, hogy kontár bába kik közzül az ösmeretesebbek névjegyzékét 2:/. alatt közlöm, az esetet hivatalomhoz bejelenteni készségeskedjenek.

Makó, 1877. novb. 5-én.

Pozsonyi Ferenc
polgármester

2.

Hirdetmény

A városi polgármesteri hivatal által közhírré tétetik, hogy a szülő anyákhoz csakis okleveles bábákat szabad s kell hívni, ezek pedig név szerint Kecskeméti Katalin, Felberbauer Anna, Zsászó Rozália, Tauszig Antónia, Fleischmann Anna, Kaiser Eszter, Schwarcz Julianna, továbbá Horváth Julianna, Farkas Julianna, Vizi Eszter, Barna Terézia. Az utóbbi négy a város által fizetetik, miért is a szegényeknél ingyen tartoznak kötelezettségeiket teljesíteni.

A kontár bábák a működéstől eltiltatnak s szigorúan büntetettnek, sőt ismétlés esetén a bűnfenyítő törvényszéknek át adatnak.

Ha a nevezett bábák működésük közben visszaélést követnének el, e nembeli panaszok szintén a polgármesteri hivatalban szóval is előterjeszthetők.

Makó, 1877. Novemb. 5.

Pozsonyi Ferenc
polgármester

3.

Névjegyzéke

Azoknak, kik Makó városában a kontár bábaságot űzik

F. szám	Neve	lakhelye	Jegyzet
1.	Hős Erzsébet	Újvároson	
2.	Godáné Görbe Zsuzsi	Újvároson	
3.	özv. Pásztorné	Újvároson	
4.	Fejes Ruzsa	Újvároson	
5.	Patkó Katalin	vizes utca	
6.	Ludányiné	Kelemen híd	
7.	Tisza Magda	Kelemen híd	
8.	Kakusziné	újjágóhíd	
9.	Széllné	újjvároson	
10.	Perczelné	a rom. kath. templom mellett	
11.	Dégi Pálné	a rom. kath. templom mellett	
12.	Nagy Ilona	aradi utca	
13.	Mágori Zsuzsi	nagy gőzmalom utca	
14.	özv. Szegediné	Szt. Lőrincen	
15.	Klimáné	Szt. Lőrincen	
16.	Fürediné	Szt. Lőrincen	
17.	Nagy Istvánné	bika akol mellett	
18.	Vörösné	honvédba	
19.	Patkós Panni	honvédba	
20.	Vígh Julis	honvédba	

II.

1.

Jegyzőkönyv (felvétellett Makó város polgármesteri hivatala előtt) 1880 évi július hó 7-ik napján.

Mely alkalommal Kis István makói lakos megjelenvén, panaszképen előadja, miszerint neje Szántó Terézia, f.é. ápril hó 1-én lebetegedvén, elment Kakuszi Mihálynéhoz, mert azt hallotta, hogy az bába asszony s nem tudta azt, hogy annak a bábaságot űzni nem szabad, mert eddig tanyán lakott, és elhívta a szülésnél végezni a szokásos bábai teendőket. Kakuszi Mihályné azonnal eljött hozzám s keze alatt megszületett a kis gyermek s annak kődökét nem jól metszette el, úgy, hogy a gyermek sokáig beteg volt a rossz elbánás miatt, s midőn máskor hívtuk, hogy segítsen a gyermekem, mert megtalál halni, azt felelte, hogy ő nem segíthet rajta, mert nem tudja mi baja van.

Tudom továbbá, hogy Kakuszi Mihályné Konti Mihálynál is végezte a bába kötelességét. Állításom igazolására tanúkul megnevezem Szécsenyi Mária férj. Michael Mihálynét, lakik zöldfa utcán ez a gyermeknek keresztanyja, továbbá Kocsis Anna Hallai Ferencné, lakik Balog G. Mihály utcáján. A gyermek neve Kiss György.

Csak Ferenc/kv. vez.

+ Kiss István

2.

Jegyzőkönyv felvétellett Makón, 1880. évi augusztus hó 11-én Makó város polgármesteri hiv. előtt Kis István makói lakos által f.é. 400 sz. alatt felvett jegyzőkönyvbe Kakuszi Mihályné Vetró Viktor kontár bába ellen bementett panasza folytán alább megnevezett tanúk kihallgatása tárgyában.) Mely alkalommal: I-ő tanú Barát Rozália özv. Megyesy Jánosné a hozzá intézett következő kérdésekre: ismeri e özv. Kakuszi Mihálynét személyesen, tudja, hogy az nem okleveles bába, s mégis szülő asszonyok körül a bábai teendőket végzi, s ha igen tudja e minő sikerrel szokta és illetve teendőit végezni? —

özv. Kakuszi Mihálynét személyesen ismerem, tudom, hogy nem okleveles bába, de a bábai teendőket még is teljesíti, — hogy Kiss Istvánné betegágyasnál miként jött el, nem tudom, de annyi bizonyos hogy menyemhez, — mert Hős Erzsébet bába hon nem volt — én hívtam meg, s Kakuszi Mihályné a bábai teendőket szerencsésen bevégezte, szülés előtt és után is járt hozzá többször megkente, sőt szülés után egy hétig folyamatosan járt hozzá s teendőit jó sikerrel bevégezte. Végre kijelentem, hogy Kakuszi Mihálynét részeg állapotba soha sem láttam.

+ Barát Rozália

II. Tanú Kelemen Rozália Kis Istvánné makói lakos az I. pont alatti kérdésekre következő vallomást tesz:

özv. Kakuszi Mihálynét személyesen ismerem, tudom, hogy ezen nő nem okleveles bába, s a szülésznői teendőket mint kontár folytonosan gyakorolta és gyakorolja. Tudom, hogy Kiss Istvánné Horváth Ágnesnél szintén kontárkodott, ki mint saját szájából hallottam mert rosszul bánt vele vér folyásba esett s néhány nap múlva bele is halt.

Tudja-e a tanú, hogy Kakuszi Mihályné a törvény világos rendelete ellen más szülő asszonyok körül is végezte a bábai teendőket? S hogy ezen teendői alkalmával rendszerint leissza magát?

Tudom, hogy résztvett néném Kelemen Erzsébet férj. Simon Józsefnél is ő működött, mint azt is, hogy szülés közben és után semmi baj sem történt, míg a házhoz járt a bábai teendők alatt ha ivott is részeg nem volt, de azután rendesen leitta magát. Azt is tudom, hogy Natsa Istvánné is kontárkodott egy ízben, de mert rosszul bánt vele többször nem hívta meg a miért Kakuszi Mihályné összevezett vele.

Kelemen Rozália

III.-ik: Tanú Domlányi Klára ... Józsefné az első pont alatti kérdésekre:

Kakuszi Mihálynét személyesen ismerem, tudom hogy a kontárkodást folytonosan űzi, s hogy működése ellen több oldalról merültek panaszok, de mert engem senki ügye nem érdekel nem sokat törődtem azzal, hogy kiről mit hallottam, azért senkit megnevezni nem tudok. Az elősoroltakhoz még csak annyit adok, s jegyzek meg, hogy Kakuszi Mihályné midőn betegágyashoz megyen olyan ruhákba jelenik meg, hogy ruhájáról itélve azt kellene himni hogy földhöz ragadt koldus, pedig háza, és földje van — s a mellett a fia őt tartani köteles. Egyebet nem tudok.

IV.-ik Tanú Szécsényi Mária férjzett Michael Mihályné az I-ő pont alatti kérdésekre: *özv. Kakuszi Mihálynét ismerem, tudom, hogy nem okleveles bába, valamint azt, hogy a bábai teendőket végzi de úgy tudom hogy ily minőségben nem ön állólag, ha nem mint Hős Erzsébet okleveles bába megbízottja működik. Egyebet nem tudok.*

+ Széchenyi Mária

V. Tanú Kocsis Anna férj. Hallai ferencné 44 éves r. chat. vallású az I-ő pont alatti kérdésekre: *Özv. Kakuszi Mihálynét személyesen ismerem, hogy okleveles bába-e, vagy nem? azt nem tudom, de azt tudom, hogy a bábai teendőket szakadatlanul végzi, nekem is ő volt a bábám a télen midőn a gyermek elment tőlem, de hála Istennek szerencsésen keresztül estem a bajon. Egyebet nem tudok.*

+ Kocsis Anna

3.

Jegyzőkönyv (felvétellett Makón 1880. aug. 22-ik napján a városi polg. mesteri hivatal mint az 1876. évi XIV. t. cz. 4. §. b. pontja szerint közegészségi ügyekben illetékes 1-ső fokú hatóság által özv. Kakuszi Mihályné Vetró Viktor kontár bába ellen Kiss István makói lakos által bejelentett panasz megvizsgálása tárgyában.) mely alkalommal:

Panaszlott ö. Kakuszi Mihályné született Vetró Viktória s hozzá intézett következő kérdésekre:

Ön ellen ismételt azon panasz jelentetett be, hogy szülő asszonyok körül a bábai teendőket végzi. Mint nem okleveles bába tudva, hogy a törvény a kontárkodást nemcsak tiltja, de az ellene vétőkre büntetést is szab, s ön hasonló vétségért egy ízben 50 ft bírságban már marasztalva is volt, miért folytatja még most is a kontárkodást? — következő vallomást teszi:

Tagadom, hogy valaha a bábai teendőket önállónak teljesítettem volna, okleveles bába nem lévén nem is mertem volna azt tenni, hogy szülő asszonyok körül szolgálatokat tettem és teszek azt nem tagadom, de azt sem magamtól teszem önállónak, hanem Hős Erzsébet okleveles bába megbízásából egyedül a gyermek fűrésztést végzem.

Hogy egy ízben 50 ft-ban már elmarasztalva voltam, arra csak annyit jegyzek meg, hogy jogtalanul lettem elmarasztalva Barna Jánosné bába méltatlan és jogtalan panasza folytán, mert arra is csak azt mondom, hogy az előtt sem kontárkodtam, mert csakis Horváth Julianna bába megbízásából jártam fűrésztelni.

ö. Kakuszi Mihályné az aláírást ill-mert állítása szerint írni nem tud — a keresztvonást megtagadta.

Vastag Mihály h. jegyző

Hős Erzsébet okleveles bába előtt özv. Kakuszi Mihályné és a tanuk vallomásai felolvasása után következő vallomást tett:

özv. Kakuszi Mihálynét egy év óta én alkalmazom betegágyas asszonyoknál a fűrésztés és tisztogatással, a miért minden egyes betegől 50 kor. fizetek neki. Hogy ő kontárkodást üzne, arról semmi tudomásom nincs.

Megjegyzem, hogy ő. Kakuszi Mihályné a vágó híd nál lakik, hová úri bába nem megy ha csak kocsin nem viszik, már pedig ott csupán szegénység lakik s ezek közt olyan, kinek kocsija volna alig található, nem csoda hát ha kényszerűségből őt egyik vagy másik meghívja, mikor a gyermek megvan.

+ Hős Erzsébet

III.

1.

3293/1890.

Csanádvármegye alispánjától. — Körrendelet valamennyi járási főszolgabírónak és ezek által a községek előljáróinak és Makó város polgármesterének. — A gyermekágyas betegek körüli visszaélések meggátálása céljából a következőket rendelem el; — 1.) A Nagymélt. vallás- és közoktatásügyi Miniszteriumnak a belügyminiszteriummal egyetértőleg a bábák számára kiadott 1889. évi 2771. számú és innen 2810/89. sz. alatt megküldött rendelete az összes hatósága területén levő bábákkal szigorú mihez tartás végett közlendő. — 2., A szülésznők figyelmeztetendő, hogy a szülésnél tapasztalt legkisebb rendelleneséget — a legszigorúbb büntetés terhe mellett — haladéktalanul egy orvosnak jelentse be. — 3., Utasítandók a szülésznők, hogy úgy a rendes, mint a korai születekről (:abortus:) a részükre e célra előírt jegyzőkönyvet pontosan vezessenek, hogy működésük ez által hozzáférhetőkké, illetve ellenőrizhetővé tétessék; mely jegyzék az illető városi, községi, illetve körörszónak havonként egyszer bemutatandó, mely alkalommal az illető orvosoknak a szülésnél alkalmazott eszközök szigorú megvizsgálása is kötelességévé teendő. — 4., A járási, illetve városi főorvos — a hatásköréhez tartozó községekben, illetve városrészen teljesített havonkénti ellenőrzésen kívül — köteles még évenként legalább kétszer a járási területén létező összes bábák eszközeit, az általuk vezetett jegyzőkönyveket behatóan felülvizsgálni s a szerzett tapasztalatokról a megyei főorvosnak minden év január és július havában jelentést tenni. — 5., A bábák — a náluk igen gyakori esetben tapasztalt gyógykezelések, illetve kuruzslásoktól a legszigorúbban eltiltattatik; különösen szigorúan tiltandó orvosi bejegyzés nélkül a terhes nőknél a nagyon divatba vett kenés, mely által igen gyakran korai szülés idéztetik elő. — 6., Miután továbbá tapasztaltatott, hogy a bábák részben a terhes nők kívánságára, részben tudatlanságból — a törvény által is szigorúan tiltott — mesterséges korai szülést idéznek igen gyakran elő, — a legkomolyabban figyelmeztetendő, hogy az ily nemű lelkiismeretlen eljárásból jövőben ovakodjanak, sőt ha netán tudomásukra jönne, hogy a korai szülést az illető terhes nő maga idézte volna elő, azt a tényálladék kiderítése céljából azonnal orvossal közöljék, mivel ellenkező esetben a törvényt szabta büntetés rájuk fog háramlani. — 7., A halottkémekek szigorúan utasítandók, hogy gyermekágyban, vagy korai szülésben, avagy annak gyanújában elhaltakról — a mennyiben kezelő orvos nem volt — a községi orvosnak haladéktalanul jelentést tegyenek, a kik viszont kötelesek a halálozás okát kideríteni. — Elvárom a címzett hatóságoktól, hogy jelen rendeletemet, a legszigorúbb pontossággal hajtják végre és a tapasztalendő visszaéléseket a kellő szigorral fogják megtorolni. — Makón, 1890. április hó 15-én Meskó Sándor, sk. alispán. —

1890.

Másolatban a Makón működő orvos uraknak, valamennyi szülésznőnek, rkapitányi hivatalnak és különösen városi orvosoknak s Papp Mihály halottkémmek azon utasítással adatik ki, hogy Makó városában működő összes bábákat rövid idő alatt, egy bizonyos napra a városháza nagy tanácstermébe egybehivatván, őket ezen rendelet tartalmáról s egyáltalában a bábák kötelességeiről utasítván; figyelemztessék, hogy a legkisebb mulasztás is a legszigorúbban fog büntettetni. —

Makón, 1890; évi ápril hó 20-án

Major
polgármester

2.

Szabályrendelet

1894

Makó rendezett tanácsú város területén működő hatósági és magán szülésznők teendőinek és a igénykedésükért igénybe vehető díjaknak szabályozása tárgyában.

1. §.

Minden szülésznő köteles szabályszerű hirdetési záradékkal ellátott oklevelét szülésznői gyakorlatának megkezdése előtt Makó város polgármesteri hivatalánál bemutatni, ahol az alkalommal szülésznői könyvvel láttatik el. Ezen szülésznői könyv a következő rovatokat tartalmazza: a születés éve, hava, napja és órája: a szülők neve foglalkozása és lakhelye; a keresztszülők neve, foglalkozása és lakhelye, a szülők illetőségi helye, — a szülöttnek vallása, törvényes vag törvénytelen volta, — jegyzet.

Köteles a szülésznő a szülésznői könyvet vezetni, s annak rovatait a születési anyakönyvbe vezetés előtt pontosan és lelkiismeretesen kitölteni, s a szülésznői könyvet esetről esetre az anyakönyvvezetőnek bemutatni, s végre a jegyzet rovatba azon körülményt, hogy ingyen vagy díjazás mellett teljesítette a szülésznői teendőket — bejegyezni.

2. §.

Minden szülésznő a szülésnél való segédkezéért és a következő 7 napon át való egyszeri látogatásért a város belterületén 3 frt. — a külterületen 4 frt ezentúl minden látogatásért a belterületen 30 kr. a külterületen 40 kr. díjat követelhet, oly esetekben midőn naponkint több látogatás szükséges, vagy igénybe vétetik, a megállapított 3 frton (:4 frton:) felül eső minden egyszeri látogatásért a 7 napon belül is 30 kr. illetve 40 kr. díj fizetendő.

3. §.

Köteles minden szülésznő a város belterületén felhívás folytán a szülönőhöz feltétlenül bármily időben sürgősen elmenni, a szülésnél pontosan eljárni még azon esetben is, ha díjainak megfizetésére a szülők szegénységük miatt képteleneknek látszanak; — a városi szülésznők teljesen vagyontalanoknál ingyen tartoznak a szülésznői teendőket teljesíteni, magán szülésznők pedig a szabályszerű díjaknak a város részéről leendő megtérítésére igényt tarthatnak. —

A szülésznő a város belterületén kívül csak az esetben köteles a szülönőhöz menni, ha érte kocsi küldetik, kivéven azon esetet, midőn a szülésznő azon szegények közzé tartozik, kiknél a szülésznői teendők jelen §-szerint ingyen teljesítendőek, — ez esetben a szülésznők a jelen § első bekezdésében körülírt kötelezettség terheli.

4. §.

A városi szülésznők jelen szabályrendelet áthágása esetén az 1876. évi XIV. tcz. 147 §-a értelmében — amennyiben tettük súlyosabb beszámítás alá nem esik, — fegyelmi úton büntettek.

A magánygyakorlattal foglalkozó szülésznők pedig, — ha az elkövetett kihágás súlyosabb beszámítás alá nem esik 50 krtól—20 frtig terjedő és a város szegényalap javára fordítandó pénzbüntetéssel büntettetnek.

5. §.

A jelen szabályrendelet elleni kihágások az 1880 évi XXXVII. tcz. végrehajtása tárgyában kiadott belügyminiszteri 38 547/880 számú körrendelet 8. §-a értelmében a rendőrkapitányság illetékesége alá tartoznak.

461 kgy. 13 912 ikt. sz.

1894.

Elfogadtatott Makó város képviselőtestületének 1894. évi november hó 12-ik napján tartott rendes havi közgyűlésében. Major s.k. polgármester. Bakos sk. főjegyző, (p. h.) M. Kir. belügyminiszter 13 032/III. b. szám. Jelen szabályrendeletét jóváhagyom Budapesten 1895 évi február hó 19-én a minister helyett Reiszig s.k. államtitkár (:p.h.): Hivatalos másolat hitelül Domsity s.k.v. kiadó

3.

Kivonat

Makó város képviselő testületének 1920. október 11-én d.u. 3 órakor folytatólag tartott közgyűlése jzökönyvéből.

90. kgy. 12 207. ikt.

1920.

Városi tanács előterjesztése, a szülésznői szabályrendelet módosítása iránt.

Határozat:

Makó r. t. város képviselő testülete a szülésznők tevékenységéről a díjazásáról szóló 461. kgy. 12 212. ikt. számú városi szabályrendeletnek egészben való hatályon kívül helyezése

1894

mellett a bemutatott szabályrendelet tervezetet, mely szerint:

Szabályrendelet

A Makó r.t. város területén működő hatósági (:városi:) és magánszülésznők teendőinek és a ténykedésükért igénybe vehető díjaknak szabályozása tárgyában.

1. §.

Makó r.t. város területén csakis okleveles szülésznő működésére adható engedély. Az itt működő bábák közvetlenül a városi hatóságnak vannak alárendelve s működésük ellenőrzése a városi kerületi orvosok kötelessége illetőleg a magánorvosok joga.

A városi szülésznők a lakásukra alkalmazott címtáblán világosan feltüntetni tartoznak hivatalos szülésznői állásukat.

2. §.

Minden szülésznő letelepedése alkalmával köteles oklevelét és felszerelt bábatáskáját a városi ügyvezető orvosnak személyesen bemutatni, letelepedéséről pedig — az ügyvezető orvosi záradékkal ellátott oklevél kapcsán — Makó város polgármesteri hivatalának jelentést tenni. Ugyanitt lakása is bejelentendő és törzskönyvezendő.

3. §.

Minden baba működésének megkezdése előtt köteles magát a 95 000/1902. sz. B.M. körrendeletben előírt „Szülések jegyzőkönyvé”-vel és „Ellenőrzőkönyvecské”-vel ellátni. Köteles a szülések jegyzőkönyvét pontosan vezetni, abba minden szülést bejegyezni, s az anyakönyvvezetőnek minden szülés után a hatósági, vagy magánorvosoknak pedig kívánatra bármikor bemutatni.

4. §.

Kötele a szülésznő hívásra — történjék az éjjel vagy nappal — a szülönőhöz elsietni és segítségére lenni. A szülésnél való segédkezés a bába minden egyéb dolgánál előbbre való és azt senkitől megtagadni nem szabad.

A szülésznő a város belterületén kívül csak az esetben kötelcs a szülönőhöz menni, ha érte kocsi küldetik. Külterületi szülésznőért is kocsi küldendő, ha nagyobb távolságra kell mennie. A külterületen lakó szegény szülönő a várostól ingyenes fogatot igényelhet.

5. §.

Tilos szülésznőknek a hatóság külön engedélye nélkül saját lakásukon szülés czéljából nem a családjához tartozó terhes vagy szülönőket tartani, vagy orvosi engedély nélkül beteget ápolni.

6. §.

Köteles a szülésznő minden szülést, melynél segédkezett, tekintet nélkül arra, hogy a gyermek élve vagy halva született, vagy pedig szülés közben elhalt, 24 óra alatt a „Szülések jegyzőkönyve”-vel együtt az anyakönyvvezetőnél bejelenteni. Kötelessége továbbá, minden halva született magzatot korára való tekintet nélkül a kerületi orvosnak mint halottkémmek bejelenteni vagy a bejelentésről gondoskodni.

7. §.

A város területén hatósági (:városi:) és magánszülésznők működnek. A városi szülésznők száma 6, ebből 2. a külterületen (:tanyán:) lakik. A magánszülésznők száma korlátozás alá nem esik.

8. §.

A hatósági (:városi:) szülésznői állások mindenkor választás útján, a közegészségügyi bizottság kijelölése alapján, a v. képviselő testület által töltenek be. A városi szülésznők évi fizetése 600 (:hatszáz:) korona, ennek fejében tartoznak a hatóság hivatalos utasításainak mindenkor pontosan eleget tenni, a rájuk bízott vizsgálatot teljesíteni és a hatóságilag igazolt szegény vagy fizetésektelen szülönőket ingyen kezelni. — Fizetőképes szülönőknél való segédkezésére a magánszülésznők részére megállapított díjak illetik meg őket.

A városi szülésznőknek jelen szakaszban megállapított évi 600 korona fizetése 1920. évi október hó 1-től jár.

9. §.

Magánszülésznők a város belterületén a szülés vezetéséért 30 korona, az ezt követő napokon történő látogatásokért és kezelésért, látogatásonként 5 kor. díjat számíthatnak. A belterületen lakó bába által külterületen végzett szülés vezetéséért 40 koronát, a kezelésért pedig esetenként 7 koronát követelhetnek.

Ugyancsak a díjak illetik meg a városi szülésznőket is, fizetőképes szülönők kezelésére.

10. §.

A magánszülésznők sürgős szükség esetén, midőn városi bába valamely okból nem hívható, a fizetésektelen szegény szülönőket is tartoznak ellátni, s munkadíjuknak a város által való megtérítését igényelhetik.

11. §.

Jelen szabályrendelet áthágása esetén a városi szülésznők az 1908: XXXVIII. t. cz. 32. §-a értelmében, — amennyiben cselekményük súlyosabb beszámítás alá nem esik, — fegyelmi úton büntetetik. Magánszülésznők pedig — amennyiben cselekményük súlyosabb beszámítás alá nem esik — 40 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel, visszaesés esetén ezenfelül 3 napig terjedhető elzárással büntetendők.

Ezen szabályrendeletbe ütköző kihágás miatt az eljárás a közigazgatási hatóságnak, mint rendőri büntető bíróságnak hatáskörébe tartozik” — elfogadja és 15 napi meghirdetés után jóváhagyás végett Csanádvármegye törvényhatósági bizottságához felterjeszteni rendeli. —

Utasítja a képviselő testület a v. tanácsot, hogy szabályrendelet 8. §-ában megállapított felemelt illetményeket a szabályrendelet felsőbb jóváhagyása után folyósítsa. —

Miről a v. tanács értesítettik.

Kmft.

P.H.

Jegyzette:

Olvashatatlan aláírás sk.
v. jegyző

IV.

Nagymama azt mondta, hogy ő nem tudott az ágyon lenni. Levackolt a fődre. Letettek egy párnát a fődre, oszt akkor azon jajgatott míg gyűtt a bába. Mer az anyja elment a bábáért. (Sz. I.)

* * *

Vótak ijen székök, oszt odaültették, ott szült mög. Ojan is vót, Ki vót vágva, mint a vécéluk. Osz odaültették, oszt ott szült meg. Én nem is láttam, hallottam csak másdul, hogy valamikor úgy születtek. (K. J-né)

* * *

A nagyfájás mán tolófájás. Ami előtte van, azt csendes fájásnak monta a bábaasszony. Hogy: „Na, még egy lössz, aszongya, aztán majd közeledünk mán.”

Nem segítettek rajta. Hát csak éppen a hasát simogatta, de mást nem szabad. Csak azt, hogy mejik, hogy a bal oldalra vagy a jobb oldalra, azon köllött fekiüdni. Egy oldalon, oszt akkor a bábaasszony úgy vót a háta mögött, oszt úgy simogatta a hasát, úgy igazította a gyөрököt. Én is nyühelödtem, hogy hanyatt fekszek. „Azt mán nem! Nem szabad, csak egészen nyugodtan, így ni.” Úgy, hogy hát fogta a vállamat nekem is. Oszt kézzel. De mással nem.

Fehér ruhát köllött készíteni, avval segítött így. De semmi mással nem.

Rátekerte az ujjára, úgy, hogy könnyebben nyitódjon. Úgy segítött a végpercön mán, hogy tudják, hogy na mán mégis, majd oda leürünk mán. Mindég kérdözte, nézte az órát: „Van-e fájás? Na, maj mosmán.” Akkor a betegnek simogatta a hasát. „Na, még egy kis fájás lössz.” Hát, a vót az utolsó kis fájás, amikor monta. Akkor osztán gyűtt a nagyobb, Akkor ű nézte az óráját: „Na, mosmán bizunk, mosmán nem soká idelép. Mán húzza a csizmát.” Szóval, így beszélt ijesmiket. Ugye, sokszor nevetünk is. Dehát intött édosanyáma'k is, hogyhát ne vessön mindönki. Nem hogy hahotázzon, csakhát vögye el a figyelmit, könnyebben tudjon rajta túlesni.

Nagyon jó bábaasszonyunk vót. Közel vót. Föl vót úgy szokva Igáson, hogy ű ott vót bábaasszon. (B. I.-né)

* * *

Úgy lött meg, hogy egy lepedöt négyrét hajtott, osztakkor körülfogott. Aztán behitta az uramat is, hogyha ű szól, fogja a lepedöt és segítsenek rajtam. Kivötte az ágyat a hejriül, mer ki köllött venni, oszt egyik ódarrul a bábanéni, másikon az uram. Oszt mikor ű szól, hogy segítsél, akkor segített. Oszt-akkor úgy születött mög, ahogy húzták a lepedöt. Egyik felöl az uram, másik felöl a bábanéni. Habár azt nem tudom, hogy hogy lött mög, mer végkimerülésbe értem, nem birtam tovább. De möglött azér szöröncsésen. (Sz. J-né)

* * *

Az öreg bába néni, az öreg Julcsa néni mondogatta énnéköm, hogy micsinájjak. Mer anyósom monta, hogy hát ű harmadnap mán kimosott a konyhában. Akkor, mikor ketten marattunk, mindig monta. „Fiam, úgy csináld, ahogy mondom. Ne csináj semmit nyóc-tíz nap, én gyűvök, akkor én röndbetöszlek, a kicsit is, kimosom azt a kis pelenkát, nyóc-tíz napig. Akkor, ha az elmúlik — mer mindég akkor magyarázott, mikor ketten vótunk — anyósod akármijen ügyes vót, te ne csináld. Ne csináld. Énnéköm fogadj szót!” Na jó van. Aztán aszongya „mikor a két hetet betötöd, első hétön mikor mán én nem gyűvök, akkor mögfürdetöd a kicsit, kimosod azt a kis gűnyáját, semmit a világon ne csináj. Akkor mán az neköd elég megint nyóc napig. Csak fekiüdj le, osztán pihenj. Akkor, mikor evvel végzöl, akkor

mán — aszonta — a harmadik hétön annyit mögtehetsz, hogy egy kicsit letörülgetsz, odabe csak. Kint még ne moss, vagy ez az, hát ijesmit nem lehet csinálni.” Oszt én ezt úgy betartottam, na. Hiába, én szeretem az öregeket möghallgatni, oszt betartottam. De nem mondhatom, anyósom sem ízélte, hogyhát nem zavart az engöm, hogy mönjek na, mos már mönjek. (Gr. P-né.)

* * *

Mikó le akartunk ülni vagy le akartak ülni akik az asztalhon ültek, akkor monta a bábaasszony: „Mosmán foglaljon mindönki hejjet, Isten szent nevében kezdjük el az ebédöt.”

Mikor vége lött, akkor meg befejeztük az ebédöt:

„Mosmán adjunk hálát Istennek, hogyhát a körösztléssen túlestünk, mosmán nincs pogányunk, hanem keresztelett bárányunk és egésséggel elfogyasztottuk az utána való járó ebédöt. Mosmán béke mindönkivel, osz mönnyünk!”

Ez. Semmi különösebb, csak ennyi vót. (B. I.-né)

* * *

Ő úgy került össze az én nagyapámmal, hogy mind a ketten szógáltak. Nem vót semmijükse, mikor összementek. Kapott két liter zsirt az anyósátul, az apósátul meg kapott két kiló szalonmát. És akkor kint laktak valahun a tanyán. 10 éves szülésznő vót, és akkor 100 köblös földet vettek. Egy mázsa búzáér vitték mindenféle. És 100 köblös földje vót. Meg mindég a körösztléskor mindég kapott egy tyúkot, mindön. (L. S.-né) 1.

* * *

Vót ojan éccaka, hogy nyócat is hozott a világra. a városba. Csak elmentek érte. Ha otthon van, akkor otthon van. Ha nem, mentek utána, ahol mán ottan mögszült. Vót úgy, hogy csak éppen mögszült és máris menni köllött amoda. Monták, hogy mán nagyon rosszul van, mán mönt. És aztán mönt vissza megin fürdetni. (L. S.-né) 2.

* * *

Egy mázsa búza vót a fizetésdíj, meg ugyanannyit kapott, hogy nagyon vigyázzon a feleségemre, meg a kisgyerekre. Tudtuk, hogy az a sorja. Sok vót akkor (a bába). Nekünk az a Halasné vót mind a háromnál. Eztet jónak mondták, ügyes asszony. Volt egy másik, Piriné annak a keze alatt sokan meghaltak. (Sz. I.)

* * *

ADATKÖZLŐK

Böngyik Istvánné (Kelemen Etel); 1907. római kat. Váradi u. 29.
Diós Imréné (Döme Eszter); 1893. ref. Kálvin u. 21.
Gruber Péterné (Péli Etelka); 1898. római kat. Bárány u. 21.
Horváth Jánosné (Szűcs Rozália); 1897. római kat. Bárány u. 15.
Joó Antalné (Mészáros Viktória); 1912. ref. Beloianisz u. 38.
Katona Józsefné (Gruber Etelka); 1894. római kat. Zrínyi u. 2/A
Kulcsár Jánosné (Kovács Etelka); 1898. római kat. Porond u. 6.
Kusz Ferencné (Oláh Julianna); 1892. ref. Kossuth u. 40.
Oláh Mihályné (Széll Etelka); 1900. ref. Felszabadulás u. 4.
Szilágyi Imre; 1904. ref. Beloianisz u. 29.
Varga Imréné (Igaz Etel); 1899. római kat. Munkás u. 15.
Vizi Mihályné (Kurai Ágnes); 1905. római kat. Csokonai u. 16/C
Ludányi Sándorné (Fodor Mária); 1908. római kat. Zrínyi u. 3.
Suszter Pálné (Borka Erzsébet); 1899. római kat. Bárány u. 20.
Szabó Jánosné (Balázs Etelka); 1914. római kat. Széchenyi u. 77.
Takács Istvánné (Rostás Ilona); 1898. római kat. Zrínyi u. 17.

A fényképeket készítette: Dömötör Mihály

IRODALOM

- Bába**
1967 In: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Bp. 209—210.
- Bálint Nagy István**
1928 Kolerajárványok Csanád vármegyében. Csanádvármegyei Könyvtár 15. Makó
- Berde Károly**
1940 A magyar nép dermatológiája A bőr és betegségei népünk nyelvében, hiedelmeiben és szokásaiban.
- Bohdaneczky Edvin**
1940 Csanád vármegye nemzetiségi és gazdasági viszonyai a XVIII. században. Csanádvármegyei Könyvtár 36. Makó
- Dárday Sándor**
1897 Közigazgatási törvénytár, Bp.
- Dr. Demkó Kálmán**
1894 Az orvosi rend története tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. sz. végéig. Bp.
- Eperjessy Kálmán**
1984 Írások a régi Makóról. A Makói Múzeum Füzetei 36. Makó
- Erdei Ferenc**
1982 Makó társadalomrajza. A Makói Múzeum Füzetei 27. Makó
- Fekete Sándor**
1971 Tauffer Vilmos 1851—1934. Adatok a szülészet és nőgyógyászat történetéhez, Bp.
- Gémes Balázs**
1975 A magzatelhajtással kapcsolatos hiedelmek a magyarság körében. A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve 1973—1974. Szekszárd, 233—258.
- Gönczi Ferenc**
1906 A gyermek születése és szoptatása körül való szokások Göcsejben és Hetésben. Ethnographia XVII. 44—52, 153—159.
- Hajdú Lajos**
1982 II. József igazgatási reformjai Magyarországon. Bp.
- Dr. Joó Imre**
1931 Csanád—Arad—Torontál vármegyék 10 évi népmozgalmi adatai. Csanádvármegyei Könyvtár 21. Makó
- Kiss Lajos**
1981 A bába. In: A szegény emberek élete II. Bp. 385—393.
- Korbuly György**
1936 A magyar szülészet bölcsőköra. Orvosképzés, 164—270.
- Luby Margit**
1935 A bába. In: A parasztélet rendje. Bp. 147—148.
1983 Bábaelte babona, Bp.
- Magyar Törvénytár 1875—1876., 1877—78., 1500—1526.
1896 Bp.
- Magyarországi rendeletek tára.
1902 Bp.
- Magyarországi rendeletek tára
1903 Bp.
- Dr. Magyar—Kossa Gyula**
1940 Magyar orvosi emlékek. Magyar orvostörténeti adattár, Bp.
- Markos Gyöngyi**
1986 A születes hagyományai Makón. Folklor és etnográfia 27. Debrecen
- Oláh Gyula**
1876 Magyarország közegészségügyi statisztikája, Bp.
- Palugyay Imre**
1855 Magyarország történeti, földirati s állami leírása. IV. Békés—Csanád, Csongrád és Honth vármegyék leírása. Pesten
- Peterka Josef Sebestyén**
1814 Bábamesterséget tárgyazó katechizmusa, Pesten
- Semmelweis Ignác**
1969 In: Magyar életrajzi lexikon II. Bp.
- Seregély György—Szentgyörgyi István**
1969 Gyógyszertörténeti és néprajzi adatok az abortívumok és antikoncepciensek köréből Magyarországon. Gyógyszerészet. 184—189.

Szendrey Zsigmond—Szendrey Ákos

é. n. Születés. In: A magyarság néprajza IV. Bp. 155—169.

Szurbik Miklós

1979 Makó városának leírása 1835—1836. A Makói Múzeum Füzetei 22. Makó

Tauffer Vilmos

1891 A szülészet (bábaügy) állása hazánkban mint a gyermek és gyermekágyasok nagy halálozásának egyik tényezője. Javaslatok a szülésznői intézmény fokozatos fejlesztésére. Bp.

Temesváry Rezső

1899 Előítéletek, népszokások és babonák a szülészet körében Magyarországon, Bp.

Die Geburtshilfe von Hebammen in Makó

Gyöngyi Markos

Die Stadt Makó, weitberühmt von der Zwiebelproduktion, hatte in ihrer Geschichte relativ früh eine bürgerliche Entwicklung. Diese kann auch im wirtschaftlichen Leben und in der Struktur der städtischen Gesellschaft aufgezeigt werden. Infolge der wirtschaftlichen Offenheit der Stadt differenziert sich auch die Traditionswelt von der einer kleineren Gemeinde.

Die Tätigkeit der Hebammen, die eine charakteristische Gesellschaftsgruppe bildeten, hat in den letzten Jahrhunderten grossen Einfluss auf die Folklore und Traditionen betreffs der Geburt ausgeübt. Nach der Untersuchung dieser Traditionen in Makó wird hier anhand geschichtlicher und folkloristischer Daten auch das Leben und Arbeit der Hebammen dargestellt.

Im ersten Teil wird die kurze Geschichte der Institution der Geburtshilfe von Hebammen in Ungarn vorgestellt. Bis zum letzten Drittel des 18. Jahrhundert haben bei der Geburt diejenigen Frauen geholfen, die ihre Kenntnisse aus längeren Erfahrungen erworben haben. 1770 wurde ein Gesetz verabschiedet, in dem die Berufsbildung schon erfordert war. Diese Qualifikation konnte durch das Diplom des Instituts für Hebammenbildung, oder durch die Bestätigung des Oberarztes im Komitat dokumentiert werden. Längere Zeit wurden aber noch dis ag. *Bauernhebammen* beschäftigt, die gar keine Berufsbildung besaßen.

Die ersten und frühesten Dokumente der Tätigkeit der Hebammen in Makó sind in der Organisation der Komitatsverwaltung zu finden. Die erste Urkunde ist aus dem Jahre 1749, die erste schon gebildete Hebamme wird 1783 erwähnt.

Von der Mitte des 18. Jahrhunderts wurden die Berufshebammen vom Komitat bezahlt. Ab 1871 begann die Stadt eigene Geburtshelferinnen anzustellen, deren Aufgabe die Pflege und kostenfreie Versorgung der Armen war. Bis zur zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts waren die Geburtshelferinnen darauf gezwungen, gegen das gefährliche Kindbettfieber ständig zu kämpfen. Nach der ärztlichen Meinung waren allein die gut ausgebildeten Hebammen in der Lage, diese schwere Erkrankung mit Erfolg bekämpfen zu können. Die städtischen Anordnungen waren wegen Durchführung der staatlichen Vorschriften erlassen, und inzwischen wurde auch ein Kampf gegen die Pfuhscherhebammen aufgenommen. Die Untersuchung ermöglicht es dem Leser, die hygienischen Kenntnisse und auch die persönlichen Verhältnisse der Hebammen näher kennenzulernen.

Die Geburtshilfe von Hebammen wurde in Makó am Ende der 50-er Jahre abgeschafft.